

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:

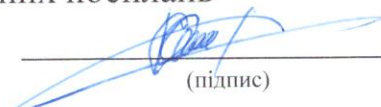
“ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ”

Студент II курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 “Публічне
управління та адміністрування” освітньо-
професійної програми “Парламентаризм та
парламентська діяльність”
Карпенко Олександр Олександрович

Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Григорович Лілія Степанівна

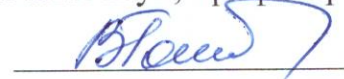
Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від “07” 12 2023 р., протокол № 14

Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор,
Гошовська Валентина Андріївна

(підпис)

Київ - 2023

АНОТАЦІЯ

Карпенко О.О. Вдосконалення виборчих технологій в сучасній Україні. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 “Публічне управління та адміністрування”, спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування”. – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Здійснено історичний огляд розвитку виборчих систем: від радянської епохи до незалежної України. Проаналізовано конституційно-правові основи виборчих технологій в Україні. Визначено сучасний стан та виклики виборчих технологій в Україні. Окреслено вплив цифрових технологій на виборчий процес в Україні. Досліджено міжнародний досвід удосконалення виборчих технологій. Проаналізовано інноваційні підходи до виборчих технологій. Розроблено рекомендації щодо модернізації виборчих технологій в Україні.

Ключові слова: виборчі технології, інновації, вибори, фальсифікація, виборча система, міжнародний досвід, модернізація.

ANNOTATION

Karpenko O.O. Improvement of election technologies in modern Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The study provides a historical overview of the development of electoral systems: from the Soviet era to independent Ukraine. The constitutional and legal foundations of election technologies in Ukraine are analyzed. The current state and challenges of election technologies in Ukraine are determined. The influence of digital technologies on the election process in Ukraine is outlined. The international experience of improving election technologies was studied. Innovative approaches to election technologies are analyzed. Recommendations for the modernization of election technologies in Ukraine have been developed.

Keywords: electoral technologies, innovations, elections, falsification, electoral system, international experience, modernization.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ	
1.1. Історичний огляд розвитку виборчих систем: від радянської епохи до незалежної України	8
1.2. Конституційно-правові основи виборчих технологій в Україні.....	18
1.3. Сучасний стан та виклики виборчих технологій в Україні.....	27
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	38
2.1. Вплив цифрових технологій на виборчий процес в Україні.....	38
2.2. Міжнародний досвід та його адаптація в українських реаліях	43
2.3. Проблематика виборчих фальсифікацій та шляхи її вирішення	52
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ	59
3.1. Інноваційні підходи до виборчих технологій: від теорії до практики ..	59
3.2. Рекомендації щодо модернізації виборчих технологій в Україні.....	69
3.3. Майбутнє виборчих технологій: тренди та можливості	75
Висновки до розділу 3	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасному світі, де демократія визнається однією з основних цінностей суспільства, питання виборчих технологій та їхнього вдосконалення стає ключовим для забезпечення ефективного та чесного виразу громадянської волі. Україна, перебуваючи на шляху розвитку демократії та реформ, надто важливо акцентувати увагу на аспектах, пов'язаних із виборчим процесом, його прозорістю, безпекою та забезпеченням широкої участі громадян в політичному житті. Сучасні тенденції визначають необхідність постійного вдосконалення виборчих технологій, щоб вони відповідали вимогам суспільства, забезпечували максимальну легітимність та розкривали демократичні цінності.

Україна, рухаючись шляхом демократичних реформ, потребує наукового обґрунтування та розробки ефективних виборчих механізмів. Забезпечення високого рівня активності та участі громадян у виборчому процесі, визначення оптимальних шляхів забезпечення безпеки та використання передового досвіду стають важливими завданнями для зміцнення демократії в країні.

Отже, в умовах становлення демократичного суспільства важливо вдосконалювати виборчі технології для забезпечення чесності та ефективності виборчого процесу. В той же час, швидкий розвиток цифрових інновацій вимагає адаптації виборчих технологій для забезпечення кращої комунікації, безпеки та участі громадян. У контексті інтеграції України в світове співтовариство важливо вивчати та впроваджувати кращий міжнародний досвід в галузі виборчих технологій.

В контексті дослідження означеної теми попередньо було проведено багато наукових досліджень та запроваджено розробок. Зокрема, в Україні наукові підходи до шляхів формування виборчої системи, вдосконалення виборчого законодавства розвивались такими вченими, як В. Авер'яновим, В. Бабкіним, А. Білоусом, В. Журавським, І. Курасом, С. Ківаловим, В. Медведчуком, Н. Нижником, М. Орзіхом, В. Погорілком, А. Пойченком, Б. Райковським, М.

Рибачуком, Ф. Рудичем, С. Рябовим, М. Ставнійчуком, В. Тодиком, В. Цветковим, В. Шаповалом, Ю. Шемшученком та іншими.

Серед публікацій, присвячених методологічним проблемам вдосконалення проведення політичних виборів, можна відзначити праці таких вчених та науковців, як: Б. Андресюк, В. Бондаренко, І. Варзар, Б. Гаєвський, М. Головатий, В. Гошовська, В. Кремень, В. Литвин, М. Мельник, М. Пірен, Г. Почепцов, В. Ребкало, В. Тронь, Л. Шкляр, І. Шкурат, В. Яцуба та ін.

З-поміж західних авторів, які тією чи іншою мірою досліджували проблему виборів і пов'язані з ними питання, необхідно відмітити науковців, зокрема: Р. Арон, П. Бурдьє, Е. Даунс, М. Дюверже, А. Кемпбелл, А. Лейпхарт, М. Макфол, С. Роккан, Дж. Сарторі, Р. Таагапер, М. Шугарт тощо.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі положень чинного законодавства та існуючих наукових праць вивчити та проаналізувати сучасні виборчі технології в Україні для подальшого їхнього вдосконалення, а також розробка пропозицій щодо ефективного впровадження нових підходів для забезпечення демократичності, прозорості та безпеки виборчого процесу.

Відповідно до поставленої мети, визначено **наступні завдання**:

1. Здійснити історичний огляд розвитку виборчих систем: від радянської епохи до незалежної України;
2. Проаналізувати конституційно-правові основи виборчих технологій в Україні;
3. Визначити сучасний стан та виклики виборчих технологій в Україні;
4. Окреслити вплив цифрових технологій на виборчий процес в Україні;
5. Дослідити міжнародний досвід удосконалення виборчих технологій;
6. Проаналізувати інноваційні підходи до виборчих технологій;
7. Розробити рекомендації щодо модернізації виборчих технологій в Україні.

Об'єкт дослідження – виборчі технології;

Предмет дослідження – вдосконалення виборчих технологій в сучасній Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становить комплекс методів й прийомів наукового пізнання, вибір яких обґрунтовано специфікою теми, мети, завдань роботи, а також, об'єктом та предметом дипломного дослідження. Задля вирішення поставлених задач, було використано наступні загальнонаукові методи пізнання:

- Метод теоретичного аналізу і синтезу;
- Метод порівняння й зіставлення;
- Діалектичний метод;
- Системно-структурний метод;
- Прогностичний метод.

Теоретична та практична значимість дослідження. Дане дослідження буде спрямоване на поглиблене вивчення теоретичних аспектів виборчих технологій та їхнього вдосконалення, а також розробку конкретних практичних рекомендацій для впровадження у практику виборчих процесів в Україні.

Структура магістерської роботи. робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, з них основного тексту 83 сторінки. Список використаних джерел нараховує 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

1.1. Історичний огляд розвитку виборчих систем: від радянської епохи до незалежної України

Історія розвитку виборчих систем в Україні є цікавою та складною. Розглянемо основні етапи цього процесу від радянської епохи до незалежної України.

Після Жовтневого перевороту 1917 року та утворення Української РСР влада перейшла до радянської моделі з виборами, які були формальними та контрольованими комуністичною партією. У 1937 році сталося масове політичне репресивне пригнічення, що призвело до видалення більшості опозиційних політиків та встановлення “єдиного списку” кандидатів.

Перші вибори 1991 року визначилися результатами референдуму, на якому українці проголосували за незалежність від Радянського Союзу. Цей рік також був періодом перших виборів, на яких брали участь різні партії та кандидати.

У 1996 році була прийнята нова Конституція, яка визначила основні принципи політичної системи та виборчих процесів. З часом в Україні виникли проблеми виборчої системи, такі як корупція, велика влада політичних еліт та нестабільність урядів. Це призвело до спроб реформування системи, включаючи введення мішаних виборчих систем та зміни виборчих законів.

За 30 років незалежності в Україні відбулося 23 загальнонаціональні виборчі кампанії, включаючи 7 президентських (дострокові та позачергові), 8 парламентських (4 з яких були достроковими) та 8 місцевих виборів, не рахуючи всіх проміжних, дострокових та повторних виборів.

У світі існує значна кількість виборчих систем, проте, загалом, їх можна класифікувати як мажоритарні та пропорційні. У період незалежності України країна випробувала різні виборчі системи, часто змінюючи "правила гри" навіть перед початком виборчих процесів.

1 січня 2020 року Виборчий кодекс набув чинності, що, сподіваємось, закріпить виборчі системи в Україні на довгий термін.

Якщо розглянути хронологію змін виборчих систем в Україні, важливо відзначити наступні дати:

18 листопада 1993 року: Прийнято Закон України "Про вибори народних депутатів" під тиском шахтарських бунтів для проведення перших парламентських виборів в незалежній Україні. Цей закон передбачав мажоритарну виборчу систему абсолютної більшості.

24 лютого 1994 року: Зміни внесені до Закону Української РСР "Про вибори Президента Української РСР", зберігалась мажоритарна виборча система абсолютної більшості для других президентських виборів незалежної України.

28 червня 1996 року: ухвалена Конституція України, в якій вперше фіксується правовий статус громадянина як суб'єкта виборчого процесу.

24 вересня 1997 року: прийнято новий Закон України "Про вибори народних депутатів" з паралельною мажоритарно-пропорційною виборчою системою. Цей закон вперше вводить "позитивне" голосування, коли виборець позначає кандидата, кого він хоче підтримати.

Важливо відзначити, що розгляд цього закону Верховна Рада провела 13 разів, і 26 лютого 1998 року Конституційний Суд визнав близько 20 положень цього закону неконституційними.

14 січня 1998 року був прийнятий Закон України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів". Цей закон передбачав змішану мажоритарно-пропорційну виборчу систему для обрання депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад. Також він встановлював мажоритарну виборчу систему відносної більшості для обрання сільських, селищних, міських, районних та обласних рад, а також сільського, селищного, міського голови.

5 березня 1999 року був прийнятий Закон України "Про вибори Президента України" з мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості.

З 18 січня по 18 жовтня 2001 року Верховна Рада п'ять разів розглядала Закон "Про вибори народних депутатів України". Президент чотири рази накладав вето, і тільки останній варіант був підписаний. Цей закон залишив у дії змішану мажоритарно-пропорційну систему.

25 березня 2004 року був прийнятий Закон України "Про вибори народних депутатів України", який впроваджував пропорційну виборчу систему із закритими списками.

6 квітня 2004 року був прийнятий Закон України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів". Цей закон передбачав вибори сільських та селищних рад, а також сільських, селищних та міських голів за мажоритарною системою відносною більшості. Міські, районні у містах, районні, обласні ради, Верховна Рада Автономної Республіки Крим та ради міст Києва та Севастополя обирались за пропорційною виборчою системою із закритими списками.

8 грудня 2004 року був прийнятий Закон України "Про особливості застосування Закону України "Про вибори Президента України" при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року" для організації так званого "третього туру" виборів між Ющенком та Януковичем після революції.

10 липня 2010 року був прийнятий Закон України "Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів", який зберігав мажоритарну систему відносною більшості для виборів сільських та селищних рад, а також сільських, селищних та міських голів. З іншого боку, вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад повертались до змішаної мажоритарно-пропорційної системи.

17 листопада 2011 року прийнятий Закон України "Про вибори народних депутатів України", який знову відновлював змішану мажоритарно-пропорційну виборчу систему.

14 липня 2015 року був прийнятий Закон України "Про місцеві вибори", який вніс кардинальні зміни у попередню практику. Зокрема, визначалося, що

вибори міського голови в містах з чисельністю виборців 90 тисяч і більше проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості. Вибори міського голови інших міст, а також старости, сільського та селищного голів, депутатів сільських та селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносної більшості. З іншого боку, вибори депутатів Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад проводяться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій із закріпленням кандидатів у територіальних округах.

19 грудня 2019 року був прийнятий *Виборчий кодекс*, який став чинним з 1 січня 2020 року та регулює всі три типи виборів. Відповідно до Кодексу, вибори Президента та міських голів в містах з кількістю виборців 75 тисяч і більше проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості. Вибори народних депутатів, а також у сільські, селищні та міські ради при наявності 10 тисяч виборців і більше, районні та обласні ради та Верховну Раду Автономної Республіки Крим проводяться за пропорційною виборчою системою із відкритими списками. У той самий час на виборах сільського, селищного та міського голови в містах з кількістю виборців до 75 тисяч передбачена мажоритарна виборча система відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі.

Мажоритарна система абсолютної більшості є історично найдавнішою та найпростішою. Назва походить від французького слова "majorite", що означає "більшість", що вказує на те, що переможець обирається більшістю голосів. У випадку, якщо жоден кандидат не набирає $50\% + 1$ голос від учасників голосування, відбувається другий тур виборів.

Така система не порушує принцип політичного представництва і враховує інтереси більшості виборців. Якщо кандидат був обраний у першому турі, це означає, що його підтримувала більшість виборців. У разі проведення другого туру ймовірності визначення виборців базується на близьких політичних позиціях. Однак двоходовість ускладнює та зростає вартість виборчого процесу.

Найголовніший недолік цієї системи полягає в тому, що переможець отримує все, тоді як інші кандидати і, відповідно, позиції їхніх прихильників залишаються без представництва, що може спричинити політичний розкол та поляризацію суспільства.

Перші парламентські вибори в 1994 році використовували цю систему. На жаль, з першого разу вдалося обрати тільки 49 депутатів, інші не отримали необхідну кількість голосів, тому в багатьох округах відбувся другий тур. Проте і тут не все було просто, оскільки вимога набрати 50% + 1 голос залишалась і для другого туру. Крім того, у бюлетенях була можливість голосувати "проти всіх", і існував мінімальний поріг явки - не менше 50% виборців округу повинні були взяти участь у голосуванні. Таким чином, коли другий тур не визначав переможця, оголошувались повторні вибори, і виборча кампанія розпочиналася знову. Навіть через рік після виборів Верховна Рада була сформована на 90%, і 45 депутатів також залишалися невибраними. Це означало, що багато округів не мали представників у парламенті до закінчення його повноважень.

Всі вибори всіх шести президентів України відбулись за мажоритарною системою абсолютної більшості, де переможцеві вистачало набрати більше голосів, ніж його опоненту, у разі проведення другого туру.

У 1991 році Леонід Кравчук у першому турі переміг В'ячеслава Чорновола з результатом 61,59% проти 23,27%. На дострокових виборах 1994 року він в другому турі поступився Леонідові Кучмі з результатом 45,06% проти 52,14%. Другий термін Кучми розпочався також з другого туру, де він переміг Петра Симоненка з результатом 56,25% проти 37,80%. Особлива увага заслуговує 2004 рік з його фактично "трьома турами" виборів – звичайними першим і другим та, після масових фальсифікацій, що призвели до революції та судового оскарження результатів, остаточним повторним голосуванням другого туру. Тоді Віктор Ющенко переміг Віктора Януковича з результатом 51,99% проти 44,20%. У виборах 2010 року у другому турі змагалися Віктор Янукович та Юлія Тимошенко, завершивши змагання результатами 48,95% та 45,47% відповідно. Замість цього, вибори 2014 року відбулися в один тур, де переміг Петро

Порошенко. Ці позачергові вибори були призначені після Революції Гідності та самовільної відмови від виконання власних обов'язків і втечі з країни експрезидента Віктора Януковича, який пізніше був позбавлений звання Президента України. Останні на сьогодні сьомі президентські вибори знову були двотуровими. Володимир Зеленський переміг Петра Порошенка з найбільшим за всю історію результатом – 73,22% проти 24,45%.

Наразі мажоритарна система абсолютної більшості в Україні залишається на президентських виборах, а також застосовується на місцевих виборах великих міст. Зокрема, у 2015 році проводились вибори міських голів міст із кількістю виборців 90 тисяч і більше. Після набуття чинності Виборчим кодексом восени 2020 року така система була використана на виборах міських голів із кількістю виборців 75 тисяч і більше.

Список таких міст не є постійним і може змінюватись. У Виборчому кодексі встановлені показники кількості виборців як критерій для визначення виборчої системи. Таким чином, якщо кількість виборців у громаді зміниться до наступних виборів, система у цій громаді також може бути змінена. Ключовим показником для встановлення виборчої системи є інформація про кількість виборців, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах на початок першого дня місяця, що передує місяцю, в якому розпочинається виборчий процес для цих місцевих виборів. Зазначеною виборчою системою не може бути змінена до проведення наступних регулярних або позачергових виборів у цій громаді.

Мажоритарна система відносної більшості

Систему відносної більшості також називають простою більшістю, і це вважається найпростішою формою мажоритарних виборів. Іншими словами, кандидат, який отримав найбільше голосів виборців порівняно з іншими кандидатами, вважається обраним. У випадку однакової кількості голосів двома чи більше кандидатами, законодавство може передбачити вирішення ситуації за допомогою жеребкування або проведення повторного голосування.

Перевагою цієї системи є те, що голосування відбувається за один тур, і законодавство не обов'язково встановлює мінімальний поріг участі виборців. Однак серйозним недоліком є те, що ця система не дозволяє врахувати інтереси більшості виборців. За таких умов кандидат може бути обраний абсолютною меншістю, а його мандат та представництво можуть бути значно менш значущими порівняно з іншими обраними депутатами, що суперечить принципам демократії. Наприклад, на позачергових виборах народних депутатів України у 2014 році в одномандатному виборчому окрузі №45, частину якого контролювала непідконтрольна територія Донеччини, перемогу здобув Юхим Звягільський, отримавши при цьому всього 1454 голоси, що значно менше, ніж у інших обраних депутатів цього скликання.

Після невдалих спроб представити округи у парламенті, де кандидати не набирали абсолютної більшості, підхід було переглянуто в Україні. З 1998 року половина парламенту обиралась за мажоритарною системою відносної більшості. Також ця система використовувалась на місцевих виборах з 1998 року, включаючи вибори сільських, селищних, міських, районних та обласних рад, а також сільського, селищного та міського голови. Відмінність полягала лише в тому, що у деяких випадках це були одномандатні округи (вибори сільської, селищної, міської ради та відповідних голів населених пунктів), а в деяких – багатомандатні (вибори районних та обласних рад). Таким чином, в одному багатомандатному окрузі за цією системою переможець міг бути не лише той, хто набрав найбільше голосів, а кілька кандидатів із найвищими показниками, залежно від того, скільки мандатів розігрувалося на окрузі.

Цю ж систему також закріплено в статті 192 Виборчого кодексу для місцевих виборів. Зокрема, вибори депутатів сільської, селищної, міської ради територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади. У кожному такому окрузі може бути обрано 2-4 депутати. Вибори сільського, селищного та міського голови в містах із кількістю виборців до 75 тисяч

проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному окрузі, що збігається відповідно з територією села, селища чи міста.

Пропорційна виборча система із закритими списками

Від 1998 року до 2019 року включно, половина складу Верховної Ради обиралася за пропорційною виборчою системою із закритими списками. Винятком були парламентські вибори 2006 р. та позачергові 2007 р., де весь склад парламенту обирався за закритими списками. Це було зумовлено традиційними змінами у законодавстві перед виборами і певною політичною кризою.

Система була досить простою: партії реєстрували власні списки кандидатів, проте публічно піарили лише першу п'ятірку. У переліку кандидатів залишалася відкритою можливість бути включеним будь-кому – від родичів до особистих водіїв та масажистів.

У цей період з'явилася практика "торгівлі" партійними місцями, що сприяло розвитку тіньового фінансування політичних партій. Логіка була проста – чим більше голосів отримувала партія на виборах, тим більше депутатів вона могла висунути в парламент.

Ця система також використовувалася для виборів складу міських, районних у містах, районних, обласних рад, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також рад міст Києва та Севастополя, з 2004 року протягом кількох років, а потім знову з 2015 року.

Насправді, важливо розглянути більш детально заплутаний варіант пропорційної виборчої системи, який застосовувався під час місцевих виборів у 2015 році. Кандидати від кожної партії були закріплені за округами, а потім отримані ними відсотки в різних округах порівнювалися між собою. Депутати тоді називали це "відкритими списками", хоча насправді це було трошки інакше, а точніше – це було абсолютно не так. Виборець не мав можливості обирати між декількома кандидатами від однієї партії, яке є ключовим поняттям відкритого партійного списку. Тут "відкритий" не означав публічний, відомий чи

оприлюднений, а навпаки – відкритий для певного редагування виборцем через ранжування кандидатів в одній політичній партії.

Паралельна виборча система

В цілому, з 1998 року до 2019 року включно, за винятком парламентських виборів 2006 та позачергових 2007 року, коли використовувалась виключно пропорційна виборча система із закритими списками (про що ми розглянемо докладніше), українські парламентські вибори проводилися за змішаною виборчою системою 50/50. Половина народних обранців вибирались за списками партій, а іншу половину обирала виборча громада в одномандатних мажоритарних округах.

Хоча цей гібрид пропорційної виборчої системи із закритими списками та мажоритарної виборчої системи відносної більшості також використовувався на деяких місцевих виборах. Наприклад, з 1998 до 2015 року (з винятком кількох років, коли діяв інший закон з іншою системою) на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад.

Такий витончений механізм двох виборчих систем, зокрема, призводив до зсувів, де негативні аспекти цих систем лише посилювалися, зокрема, це було відчутно на рівні парламентських виборів. Розподіл округів за існуючими стандартами, розтягування "кота в мішку" в закритій частині списку та інші практики нарощували труднощі. Тому давно вже ставало очевидним, що в Україні потрібна виборча реформа. Зрештою, експертне оточення прийшло до висновку, що найбільш ефективною може бути пропорційна виборча система з відкритими списками, яка об'єднує найкращі практики тих виборчих систем, які використовувалися у змішаних: відповідальність партій за своїх кандидатів та збереження зв'язку з виборцями, що характерне для мажоритарних округів завдяки створенню територіальних партійних списків та голосуванню за кандидатів із обраної партії поіменно. Але реформування - це довготривалий процес. Наприклад, із моменту написання першої версії Виборчого кодексу (яка

потім стала основою чинного, незважаючи на тисячі внесених та майбутніх поправок) до його набуття чинності пройшло приблизно 13 років.

Пропорційна виборча система із відкритими списками

Пройшовши через різноманітні виборчі системи та їх постійні зміни, Україна врешті-решт прийшла до пропорційної виборчої системи із відкритими списками. Цей метод виборів був впроваджений у країні з моменту набуття чинності Виборчим кодексом 1 січня 2020 року і вже осінню був випробуваний на місцевих виборах. Так, більшість колегіальних органів влади тепер формується саме так: сільські, селищні та міські ради, якщо кількість виборців у відповідній громаді становить 10 тисяч і більше, районні та обласні ради, а також Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Верховна Рада України.

Пропорційна система передбачає, що кандидатів висуває партія. При цьому вони не обов'язково повинні бути членами партії, але повинні отримати її підтримку. Таким чином, від пропорційної системи із закритими списками ми взяли аспект відповідальності партії за кожного висунутого нею кандидата. І якщо кандидат, чи вже обраний представник, веде себе нечесно, партія має публічно на це реагувати.

Але існує два різних види списків: єдиний і територіальний. Партія формує єдиний список, а потім розподіляє всіх своїх кандидатів (крім першого, який має гарантоване місце) у територіальні списки. Таким чином залишається позитивний елемент мажоритарної системи – зв'язок кандидата із виборцями конкретної громади, яку він буде представляти в разі обрання.

У той самий час значно зростає вплив виборця. Нова виборча система потребує нового інструменту – виборчого бюлетеня нового зразка, де виборець може проголосувати і за партію, і за кандидата від цієї партії. Таким чином виборець фактично отримує вплив на формування партійного списку, підвищуючи шанси стати депутатом того кандидата, який подобається виборцю, а не був включений до списку партійними лідерами з якихось неопублічних причин.

Узагальнюючи, розвиток виборчих систем в Україні є складним та динамічним процесом, який відбувався в контексті історичних та політичних змін. Україна постійно працює над вдосконаленням виборчих процесів для забезпечення демократії та прав людини.

1.2. Конституційно-правові основи виборчих технологій в Україні

Необхідно розкрити сутність терміну "виборча технологія". Загалом відомо, що слово "технологія" має грецьке походження: "техно" означає мистецтво, майстерність, а "логос" – науку, знання, закон. В різних словниках термін інтерпретується як сукупність знань та відомостей про послідовність виробничих операцій, науку про оброблення і перероблення матеріалів, способи виготовлення продукції, або будь-який засіб для перетворення вихідних матеріалів, людей, інформації або фізичних матеріалів з метою отримання бажаної продукції або послуг.

На сьогодні відзначається інтенсивний процес технологізації різних аспектів життєдіяльності людини. Однак автоматичне застосування розуміння терміну "технологія" з промислового контексту до сфери суспільства є неправильним. Таким чином, вчені вживають термін "соціальні технології", визначаючи їхні характеристики і підкреслюючи, що ці технології пов'язані із суспільними інститутами, що їх регулюють. Наприклад, В. Матвієнко визначає такі ознаки соціальної технології: розмежування і розподіл процесу на внутрішні взаємопов'язані фази, етапи і операції; координованість і поетапність дій у досягненні результату; однозначність виконання включених до неї процедур та операцій [13; 23].

Один з критеріїв технологій полягає в їхньому застосуванні в різних сферах людського життя, таких як економічна, правова, моральна та політична. Ці сфери поділяються на підвиди, включаючи виборчі технології. Визначення терміну "виборча технологія" є неоднозначним. Юристи та політологи використовують

цей термін для опису різних аспектів - від конкретних методів формування суспільної думки до стратегічних підходів і принципів. Для середнього виборця це поняття часто асоціюється з "чорним піаром", який використовують політтехнологи для досягнення результатів будь-якими можливими шляхами [6, с. 49].

Деякі дослідники відрізняють поняття "виборча технологія" від "політична технологія". Останнє є більш широким і включає в себе "виборчу технологію". Для позначення політичних технологій використовується термін "технологія влади". Наприклад, М. Обушний, А. Коваленко, О. Ткач виділяють поняття "технологія влади" та розглядають його як систему прийомів діяльності влади, спрямовану на досягнення конкретного результату [7, с. 570].

Іноді термін "політичні технології виборчих кампаній" використовується авторами як синонім терміну "виборчі технології". Політичні технології виборчих кампаній описуються як методи та засоби впливу на виборців, ґрунтуючись на соціологічних даних та наукових розробках, з метою досягнення конкретного політичного успіху. В цьому контексті використовуються інструменти політичної реклами та методи public relations.

Часто обидва терміни використовуються так, що під політичною технологією включають практичний аспект проведення виборчої кампанії, а під політичним (електоральним) маркетингом розуміють теорію ефективних виборів. У зв'язку з цим термін "політична технологія" виборчої кампанії в наші дні повністю тотожний терміну "політичний маркетинг" і є його синонімом [8, с. 47-48].

Відзначаючи відмінності від інших дослідників, М. Кошелюк використовує термін "політичний PR" для опису сфери політичної діяльності, пов'язаної з організацією та управлінням політичними кампаніями. Вчений вказує, що "найбільш яскраві їхні прототипи - це передвиборчі кампанії, тому сучасність часто рівняє політичний PR і виборчі технології" [9, с. 10].

Не слід забувати, що вплив, про який йдеться, має бути реалізований в рамках закону, тобто йдеться про правовий вплив. Отже, виборчу технологію слід

трактувати як комплекс правових прийомів, методів і засобів впливу, заснованих на наукових розробках і використовуваних з метою досягнення політичного успіху на виборах певною політичною силою.

Загальновідомо, що засобами впливу на людину є примус, маніпуляція і співробітництво. Зазвичай виборчі технології використовують усі три чинники. Безумовно, у розвинених демократіях співробітництво відіграє визначальну роль, хоча навіть стабільні демократії не відмовляються від маніпуляцій свідомістю населення. Отже, виборчі технології можна визначити як сукупність юридичних, пропагандистських, політико-організаційних дій, які мають правовий характер і використовуються для приходу до влади певного політика, групи політиків, політичної організації чи їх коаліції. Знову ж таки, з погляду юридичної науки вказані дії та вплив повинні мати законний характер.

Політологи ідентифікують кілька етапів еволюції виборчих технологій. Перший етап, відомий як газетна епоха (1860-1940), характеризувався технологічною недостатністю у сфері підготовки. З точки зору комунікацій, основний акцент був зроблений на агітаторах, плакатах та партійній пресі. Агітацію переважно проводили члени партії та добровольці. Зворотний зв'язок в основному базувався на суб'єктивних враженнях місцевих експертів, таких як формувальники громадської думки та журналісти. Для мобілізації виборців на користь місцевого кандидата часто організовувались агітаційні тури політиків національного рівня. Основний акцент був зроблений на мобілізації населення, а не на агітації, з пропагандою як основною комунікаційною стратегією [10].

Другий етап, який визначається як телевізійна епоха (1940-1980), характеризувався різноманітною підготовкою до виборів, здійснюваною створеними спеціальними комітетами, що розвивалися за один або два роки. Роль цих комітетів в партіях зростала. Партії прагнули залучити підтримку всіх соціальних груп, не обмежуючись цільовою аудиторією [11].

Третім етапом в еволюції виборчих технологій є "цифрова епоха," яка розпочалася приблизно у 1980 році, оскільки нові телекомунікаційні технології почали відігравати значущу роль у виборчих кампаніях [12].

Класифікація виборчих технологій може здійснюватися за різними критеріями: ступенем інноваційності (традиційні та інноваційні); витратами (низько-, середньо- й високовитратні); прогнозованістю результатів (легко або складно прогнозовані); легальністю засобів, які використовуються (легальні та нелегальні); морально-етичним критерієм (конвенціональні й девіантні); характером дії (стратегічні, тактичні, оперативні); рівнем ефективності (високоєфективні, середньоєфективні, низькоєфективні) [13, с. 36-37].

В. Полторак виділяє дві основні категорії виборчих технологій: "чисті" та "брудні." "Чисті" технології відповідають законодавству та є законними, вони включають розповсюдження різноманітних агітаційних матеріалів, проведення зустрічей з виборцями, дебати кандидатів і т.д. "Брудні" технології, навпаки, передбачають порушення чинного законодавства [15, с. 87].

Існують так звані "сірі" технології, які відрізняються тим, що вони не передбачають прямого порушення закону, але можуть суперечити нормам моралі та неписаним правилам ведення політичної кампанії. Наприклад, присутність на мітингу політика групи його противників із транспарантами, листівками та іншими матеріалами опозиційного змісту. Ця діяльність не порушує закон (якщо матеріали не містять наклепу на адресу політика, а його супротивники не порушують громадського порядку), але громадськість може вважати її порушенням неписаних правил публічних відносин політиків [14, с. 108].

Не розглядаючи всі підходи юридичної науки, слід зауважити, що не існує єдиних критеріїв для класифікації виборчих технологій. З точки зору юридичної науки найбільш коректною є класифікація виборчих технологій за відповідністю їх правовим та етичним нормам, іншими словами, чинному законодавству та суспільній моралі. Крім того, будь-яка класифікація має функціональний характер в межах кожної окремої держави. З юридичного погляду також можлива класифікація виборчих технологій.

Прихильники політичного маркетингу поділяють виборчі технології на два основних типи: маркетингові та немаркетингові. Маркетингові технології передбачають інформаційний вплив, спрямований на задоволення потреб

виборців шляхом ефективного побудови інформаційної стратегії, що перевершує конкурентів. Застосування цих технологій передбачає наявність конкуренції. З іншого боку, немаркетингові технології спрямовані на інформаційний вплив, що ігнорує потреби отримувачів і відрізняється монологічним характером [16, с. 234].

З розвитком інформаційного суспільства сучасні дослідники, такі як Т.Е. Грінберг, все більше пов'язують розвиток виборчих технологій із розвитком медіаринку та Інтегрованих маркетингових комунікацій (ІМК). Останні передбачають комплексне використання різних інструментів, таких як реклама, паблік рилейшнз, просування, продаж, прямий маркетинг, Інтернет-технології, для вирішення маркетингових завдань. Як приклад можна вказати ситуацію, пов'язану з виплатою грошової допомоги при народженні дитини, що використовувалась різними політичними силами під час виборів народних депутатів України.

Відтак, ініціативи учасників виборчих змагань виступили у ролі виборчих технологій. Наприклад, НУНС планував збільшити допомогу при народженні першої дитини до 12 тис. грн, другої - до 15 тис. грн і кожної наступної - до 25 тис. грн. БЮТ обіцяв виплати при народженні першої дитини - 12 240 грн, другої - 25 тис. грн і третьої - 50 тис. грн. Партія регіонів стверджувала, що з 2008 р. сім'я на першу народжену дитину отримає 11,7 тис. грн, на другу - 25 тис. грн, на третю й кожну наступну дитину - по 50 тис. грн. Ці технології були спрямовані на здобуття підтримки виборців, які вже підтримували їх на попередніх виборах [14, с. 109].

Однак важливо мати ефективні механізми протидії виборчим технологіям, що включають маніпулятивний вплив і тиск на електорат. Наявність таких механізмів є гарантією досягнення раціонального голосування й уникнення маніпуляцій управління громадською думкою.

Деякі автори в цьому контексті вживають термін "антитехнології", що означає стратегію, де суб'єкти політики прагнуть досягти часткового або найближчого результату, ігноруючи загальні та довгострокові наслідки своєї

діяльності. Антитехнології характеризуються парадигмою незалежності політики від моралі та базуються на невдоволеності певних груп населення. Прикладом таких антитехнологій є популізм, що включає різноманітні тактичні прийоми, ігноруючи політичну стратегію [17, с. 48].

Як видно, поняття "виборча технологія" є інноваційним у вітчизняній науці і знаходиться в стадії інтенсивного розвитку. На сьогоднішній день існує багато різноманітних концепцій виборчих технологій, проте жодна з них не може претендувати на абсолютну правдивість в епоху технологічної революції, коли політична реальність стрімко змінюється.

Серед універсальних факторів ефективності виборчих технологій, які можуть бути використані в будь-якій виборчій кампанії, варто відзначити такі:

1. Урахування соціально-економічної та політичної ситуації в окрузі.
2. Відповідність технологій інтересам і потребам виборців.
3. Коректність у визначенні обраної цільової електоральної групи.
4. Наявність необхідного ресурсного забезпечення для проведення виборчої кампанії.
5. Рівень професіоналізму та спрацьованості команди, яка забезпечує супровід виборчої кампанії суб'єкта виборчого процесу.
6. Харизматичність політичного лідера, кандидата на виборні посади.
7. Урахування особливостей виборчого законодавства й типу виборчої системи.
8. Ідеологічне спрямування стратегії й тактики виборчої кампанії.
9. Рівень політичної культури виборців та інші.

Політологи вказують на те, що на українському політичному ринку присутня лише обмежена кількість політичних технологій, які не потребують високої кваліфікації виконавців. Це виникає внаслідок загальної недовіри до вітчизняних політологів і політтехнологів, і сприяє тенденції залучення закордонних експертів. Хоча закордонні фахівці можуть мати більше досвіду, ніж українські, але у багатьох випадках вони не розуміють внутрішню специфіку України, і, отже, не можуть адекватно реагувати на неї.

Це призводить до того, що в Україні розвивається головним чином теоретичний аспект політичних технологій, тоді як їхнє практичне використання відстає. Те ж саме стосується і правового забезпечення цієї галузі. Вітчизняні фахівці мають обмежений практичний досвід в масштабному застосуванні своїх знань і навичок, що заважає їм вдосконалювати та розвивати їх, а також створювати нові концептуальні напрямки, враховуючи особливості вітчизняних соціально-політичних взаємодій.

Проте залишається актуальним питання про розгляд та правовий аналіз використання виборчих технологій в Україні. Правове регулювання виборчих технологій є вкрай органічним, враховуючи певну схожість з технологіями та правовими нормами за своєю природою. Технології представляють собою відносно визначену модель поведінки, визначають призначення правових норм і моделюють поведінку суб'єктів. Правові норми, зокрема процесуальні, включають в себе правила-процедури, які фактично відповідають на питання: як саме та в якому порядку повинна здійснюватися виборча діяльність для досягнення позитивного юридичного результату. Однак, на відміну від технологій, правові норми володіють властивостями формальної визначеності, загальнообов'язковості і забезпечуються можливістю державного примусу. Можна стверджувати, що, впливаючи на виборчі технології за допомогою юридичних засобів, право додає технологіям, що відповідають демократичним стандартам, вказані властивості. При цьому, застосовуючи примусові заходи до порушників, право сприяє зменшенню кількості нелегальних і нелегітимних технологій. Відповідно до цього, юридична наука трактує виборчі технології як систему організаційних відносин, які виникають у сфері реалізації виборчого права, і їхнє правове забезпечення реалізується за допомогою конституційно-процесуальних норм [18, с. 139].

У юридичній теорії виділяють два типи правового регулювання: інтенсивне та неінтенсивне. Основні критерії, які визначають необхідність інтенсивного правового регулювання виборчих технологій, включають:

Особлива важливість: виборчі технології є важливими через їх зв'язок із інтересами особистості, суспільства та держави. Це вимагає правового захисту та регулювання владних органів.

Розповсюдженість: широке поширення та зацікавленість державної влади в їх регулюванні обумовлені внутрішніми та зовнішніми умовами життя та діяльності держави.

Об'єктивність цих критеріїв визначається умовами життя та інтересами, спрямованими на гарантування прав особистості, зміцнення законності й правопорядку.

У зонах інтенсивного правового регулювання існує детальне визначення правил для всіх учасників виборчої кампанії. Інтенсивність або недостатня інтенсивність правового регулювання виборчих технологій може виникнути через суб'єктивні причини, такі як зайва або недостатня діяльність компетентних органів та помилкові рішення в цій сфері.

Зрозуміло, що встановлення процесуальних форм необхідно лише для певних аспектів організаційної діяльності суб'єктів виборчих кампаній. Зайва формалізація може обмежити їхню ініціативу. Процесуально-правові норми, що регулюють виборчі технології, тісно пов'язані з організаційними нормами, які мають не формально-юридичний, а рекомендаційний характер. Багато організаційних відносин, що виникають при використанні виборчих технологій, поза межами жорсткого правового регулювання.

Такі виборчі технології найчастіше базуються на традиціях, процедурних нормах громадських організацій і інших соціальних нормах, що не мають юридичного характеру. Важливо відзначити, що ці правила, хоча й не встановлені державою, а сформовані в соціальній практиці, все одно залишаються організаційними.

Таке становище частково обумовлене тим, що громадяни діють в межах правового простору, керуючись принципом "дозволене все, що не заборонено". Оскільки ці відносини не є безпосередньо врегульованими правовими нормами,

вони піддаються впливу права, що включає ідеологічний, виховний, інформаційний та ціннісний вплив.

У підсумку можна зазначити, що роль виборчого права в контексті виборчих технологій проявляється у забезпеченні загальнообов'язкового характеру науково обґрунтованих технологій, реалізації демократичних принципів виборчого процесу, створенні юридичних передумов для захисту прав та інтересів учасників виборчої кампанії і протидії нелегальним виборчим технологіям.

Через вплив виборчого права на виборчі технології, держава формує дії громадян, їх права та обов'язки, закріплюючи в виборчих нормах як бажані, так і необхідні варіанти поведінки учасників виборчої кампанії та забороняючи ті, які не відповідають інтересам особистості, суспільства і держави.

Протягом років незалежності в Україні спостерігаються значущі трансформації у сфері правового регулювання виборів. Триває постійний пошук оптимальної виборчої системи та налагодження шляхів забезпечення законності виборчого процесу. З історичної перспективи визначається, що Закон України "Про вибори народних депутатів України" виступає в якості модельного законодавчого акту у галузі виборчого законодавства держави, що загалом регулює народовладдя.

Як було відзначено, становлення виборчого законодавства України продовжує перебувати в постійному процесі, хоча стабільне виборче законодавство вважається важливою ознакою стійкої політичної системи. В Україні відсутність стабільності виявляється в тому, що чотири скликання українського парламенту (за винятком позачергових 2007 року) обиралися за виборчим законом, який приймався практично перед кожними виборами, про що було зауважено у різних дослідженнях.

1.3. Сучасний стан та виклики виборчих технологій в Україні

В епоху, коли технологічний прогрес стає ключовим диктатором глобальних перетворень, виборчі технології в Україні відіграють вирішальну роль у формуванні політичної картини та визначенні сучасного обличчя демократії. Систематичні зміни у суспільстві та активне впровадження цифрових інновацій перетворюють виборчі процеси, роблячи їх більш доступними, ефективними та, водночас, поставляючи перед суспільством нові виклики та питання.

В умовах сучасної політичної арени в Україні, виборчі технології виступають важливим інструментом, що визначає не тільки хід виборчих кампаній, але й має вагомий вплив на формування політичної карти та забезпечення сталого розвитку демократії в країні. Сучасний етап політичної еволюції України є періодом активних трансформацій, які роблять цей процес виборів складним і водночас цікавим, надаючи йому нові виклики та перспективи.

На тлі глибоких суспільних та політичних змін, виборчі технології стають катализатором для впровадження інновацій та забезпечення активної участі громадян у політичних процесах. Системи електронного голосування, цифрові кампанії та аналітичні інструменти стають важливими елементами сучасного виборчого пейзажу, розширюючи можливості виборців та політичних акторів.

У наш час, коли суспільство переживає значущі трансформації та політичний ландшафт надто динамічний, виборчі технології виступають не лише як інструмент політичних кампаній, але й як ключовий фактор, що визначає ступінь взаємодії між громадянами та політичними структурами.

Розглянемо деякі ключові аспекти сучасного стану виборчих технологій.

Інновації в системах голосування: системи електронного голосування, які стали неодмінною частиною виборчого процесу, відкривають нові можливості для громадян у вираженні своїх переконань. Ці технології не лише полегшують процес голосування, а й зменшують ймовірність помилок та маніпуляцій.

Цифрові кампанії та соціальні мережі: використання цифрових кампаній та соціальних мереж перетворює виборчий процес на простір інтерактивної комунікації. Політичні сили активно використовують платформи, такі як Facebook, Twitter та Instagram, для досягнення зв'язку з виборцями, розповсюдження важливої інформації та формування образу кандидатів [3].

Аналітичні інструменти та біг дата: застосування аналітичних інструментів та аналізу великих обсягів даних (Big Data) робить виборчі кампанії більш цільовими та ефективними. Політичні команди використовують ці інструменти для прогнозування та розуміння виборчого поведінки, що дозволяє їм адаптувати стратегії під індивідуальні потреби різних груп громадян.

Підвищення громадської участі: завдяки виборчим технологіям громадяни мають більше можливостей висловлювати свої погляди, брати активну участь у дискусіях та контролювати дії політичних лідерів. Це сприяє створенню більш відкритого та прозорого політичного середовища.

Невпинний розвиток виборчих технологій призводить до появи нових викликів, таких як кібербезпека, етика використання персональних даних та прозорість фінансування виборчих кампаній. У той же час, ці технології відкривають нові перспективи для створення більш інклюзивних та демократичних виборчих систем [34].

Із розвитком виборчих технологій з'являються нові виклики та ризики, які вимагають негайної уваги та системної відповіді.

Питання кібербезпеки: високий рівень цифрової автоматизації виборчих процесів робить їх особливо вразливими перед кіберзагрозами. Можливі атаки на електронні системи голосування чи порушення безпеки електронних баз даних можуть загрожувати правильності та легітимності виборів. Ефективні заходи кіберзахисту та постійний моніторинг є важливими для гарантії інтегритету виборчого процесу.

Фейкові новини та дезінформація: з розвитком соціальних мереж і інтернет-платформ, розповсюдження фейкових новин та дезінформації стає серйозною загрозою для об'єктивності виборчого процесу. Здатність швидко

поширювати неправдиву інформацію може впливати на усвідомлення громадськістю, спрямовуючи їх вибір у несприятливий для демократії спосіб [19].

Маніпуляція громадською думкою: виборчі технології можуть стати інструментом для маніпулювання громадською думкою. Таргетована реклама, персоналізовані повідомлення та аналіз великих даних дозволяють створювати точно налаштовані кампанії, які впливають на погляди та переконання виборців.

Порушення приватності: збільшення обсягів збирання та обробки особистих даних для виборчих цілей породжує питання про захист приватності громадян. Законодавчі рамки та механізми контролю за використанням особистої інформації стають ключовими у вирішенні цього виклику.

Еквівоки та технологічні перепади: різноманіття доступу до технологій може призвести до еквівок та нерівності в можливостях політичних сил. Важливо враховувати, що не всі верстви суспільства можуть мати однаковий рівень доступу до цифрових інструментів [45].

Розвиток засобів для боротьби із цими викликами, врахування найкращих практик та регулярне оновлення законодавства є важливими кроками в напрямку забезпечення інтегральності та демократичності виборчих технологій в Україні.

1. Технологічний прогрес та виборчі зрушення

Зростання доступу до інтернету, масове використання соціальних мереж, а також розвиток електронних систем голосування – усе це перетворює виборчі процеси в Україні. Електронні технології стають не лише інструментом для підрахунку голосів, але і засобом комунікації між виборцями та політиками.

Вплив технологічного прогресу на виборчі процеси в Україні надто значущий, формуючи новий образ політичної взаємодії та глибоко перетворюючи сутність виборчих кампаній.

Зростання доступу до Інтернету серед громадян робить цифровий простір ключовим майданчиком для обміну інформацією та політичного діалогу. Соціальні мережі, новинні портали та блоги стають неофіційними платформами,

де виборці отримують інформацію про політичних кандидатів та виражають свої погляди [56].

Соціальні мережі виконують значущу роль у виборчих кампаніях, ставши ефективним інструментом для побудови публічного образу політиків, агітації та взаємодії з виборцями. Публікації на Facebook, Twitter та Instagram стають важливим чинником формування іміджу та сприйняття політичних лідерів.

Запровадження електронних систем голосування має величезний потенціал для покращення точності та ефективності виборчого процесу. Це надає можливість швидкого та автоматизованого підрахунку голосів, а також зменшує ймовірність виборчих фальсифікацій.

Електронні технології не лише допомагають у виборчому процесі, а й розширюють канали взаємодії між виборцями та політиками. Веб-конференції, онлайн-дискусії та чат-платформи стають важливим інструментом для висловлення поглядів, вирішення питань та формування громадської думки.

Такий комплексний вплив технологічного розвитку дозволяє виборчим процесам адаптуватися до вимог сучасного суспільства, роблячи їх більш прозорими, доступними та відкритими для громадськості. Втім, ці зміни також вносять нові виклики, які потребують уважного вирішення та розробки ефективних стратегій управління та регулювання [11].

2. Прозорість та боротьба з корупцією

Використання технологій дозволяє підвищити прозорість виборчих процесів. Електронна система реєстрації та відстеження фінансування партій може зменшити ризик корупції та недекларованих фінансових потоків.

В контексті сучасних виборчих технологій прозорість та боротьба з корупцією стають ключовими пріоритетами, які сприяють підвищенню довіри громадян до виборчого процесу та забезпечують легітимність результатів.

Використання електронних систем для реєстрації та відстеження фінансування політичних партій відкриває нові можливості для контролю та моніторингу. Ця інновація дозволяє ефективно відслідковувати походження

фінансів, уникати недекларованих витрат та забезпечує максимальну прозорість у виборчих кампаніях [8].

Застосування цифрових технологій у виборчих процесах допомагає мінімізувати ризики корупції та недекларованої діяльності. Електронні системи відслідковування забезпечують консолідацію та перевірку інформації, уникаючи можливості фінансових маніпуляцій та нечесної практики.

Технології роблять виборчі процеси більш відкритими та доступними для громадськості. Електронні ресурси, такі як відкриті дані та онлайн-платформи, сприяють підвищенню відповідальності політичних діячів перед виборцями та забезпечують широкий доступ до інформації про діяльність політичних сил.

Технології також полегшують взаємодію політичних структур з активістськими групами та громадянами. Онлайн-петиції, форуми та віртуальні дебати стають майданчиками для обговорення питань виборчої активності та сприяють залученню громадськості до формування політичного простору [12].

Такий підхід до використання технологій виборчих процесів в Україні має значний потенціал для створення прозорого, чесного та відкритого політичного середовища. Впровадження цифрових інструментів не лише підвищує якість виборчих процесів, але й сприяє більш ефективній боротьбі з корупцією та недобросовісною практикою.

3. Виклики кібербезпеки

З іншого боку, зростаюча цифрова залежність також створює загрози для кібербезпеки виборчих систем. Маніпуляції з боку зовнішніх агентів та кібератаки можуть вплинути на виборчий процес та довіру громадськості.

Зростання технологічних можливостей у виборчих процесах несе за собою суттєві виклики в галузі кібербезпеки, які потребують невідкладних заходів та уважної уваги [53].

Зовнішні агенти можуть впливати на виборчий процес шляхом маніпуляцій, дезінформації та спроб втручання в електронні системи. Зловживання цифровим середовищем може призвести до спроб викривлення

дійсних результатів, порушення конфіденційності та навіть спроби впливу на рішення виборців.

Електронні системи голосування та зберігання даних стають об'єктом кібератак. Інтеграція цифрових технологій у виборчі процеси відкриває двері для хакерів, які можуть спробувати перешкоджати нормальному функціонуванню систем, викликати сумніви у виборців та порушити непереборний принцип виборчої системи.

Забезпечення кібербезпеки виборчих систем вимагає комплексного підходу. Розробка та впровадження ефективних заходів захисту, шифрування та моніторингу дозволять зменшити ймовірність успіху кібератак та забезпечать цілісність виборчих даних [17].

Щоб забезпечити виборчий процес високим рівнем довіри, необхідно вдосконалити системи кіберзахисту для забезпечення конфіденційності голосів та особистих даних виборців. Одночасно важливо зберігати прозорість у роботі кіберзахисних механізмів, щоб громадськість вірила в ефективність заходів.

Глобальне співробітництво між країнами у сфері кібербезпеки, а також підвищення рівня інформаційної обізнаності серед виборців є важливими елементами стратегії протидії кіберзагрозам. Широка розсвітницька кампанія щодо кібербезпеки може сприяти зростанню відповідальності та усвідомлення загроз, пов'язаних із виборчими технологіями.

Узгоджена діяльність на всіх рівнях — від розробників програмного забезпечення до організаторів виборів — дозволить забезпечити стійкість виборчих систем до кіберзагроз та зберегти недоторканість важливого демократичного процесу [13; 44].

4. Персоналізація та адресні технології:

Сучасні виборчі технології дозволяють політикам персоналізувати свої повідомлення та спілкуватися з виборцями через соціальні мережі. Однак це породжує питання про етику використання персональних даних та можливість маніпуляцій.

В контексті сучасних виборчих технологій, персоналізація та використання адресних технологій визначають новий рівень комунікації між політиками та виборцями. Цей підхід несе із собою численні переваги, але також ставить перед суспільством важливі етичні та правові питання.

Переваги персоналізації:

- Збільшення залученості: адресні технології дозволяють політикам створювати персональні повідомлення, які краще адаптовані до інтересів та потреб конкретних груп виборців. Це може сприяти залученню більшої кількості людей у політичні дискусії та процес виборів.

- Ефективна кампанія: за допомогою персоналізації політики можуть точно визначити, які питання є найбільш важливими для певної аудиторії. Це дозволяє оптимізувати ресурси та зростити ефективність виборчих кампаній.

- Зміцнення виборчого процесу: персоналізовані повідомлення можуть зробити політичний процес більш доступним та зрозумілим для громадян, залучаючи їх до важливих питань [11].

Виклики та питання:

- Приватність та захист даних: збір та використання персональних даних виборців має великий потенціал порушити приватність. Питання етики та захисту даних стають ключовими у контексті персоналізації виборчих кампаній.

- Можливість маніпуляцій: за допомогою персоналізації інформації, існує ризик спрямованої маніпуляції виборців, орієнтованої на їхні емоції та вподобання. Це може порушити об'єктивність та чесність виборчого процесу.

- Нерівність доступу: технологічна персоналізація може створити нерівність доступу до інформації, оскільки певні групи виборців можуть отримувати персоналізовану інформацію в більшій мірі, ніж інші.

- Правові аспекти: необхідно уважно вирішувати питання правового регулювання використання персональних даних у виборчих кампаніях, щоб забезпечити дотримання законів та визначити межі використання таких технологій [3; 18].

Враховуючи ці аспекти, переосмислення етичних, правових та технологічних питань персоналізації та використання адресних технологій стає необхідним етапом для стабільного та справедливого виборчого процесу.

5. Забезпечення інклюзивності

Забезпечення участі всіх верств населення в виборчих процесах залишається завданням. Технології повинні бути доступні та зрозумілі для всіх, аби не допускати цифрового розколу суспільства.

В сучасний період розвитку виборчих технологій важливо не лише розглядати їхню технічну складову, але і забезпечити їхню максимальну інклюзивність для всіх верств населення. Завдання полягає в тому, щоб технології стали інструментом для об'єднання, а не відокремлення громадян за цифровим бар'єром [14].

Ключові аспекти забезпечення інклюзивності:

- Доступність технологій: всі виборці повинні мати рівний доступ до виборчих технологій. Це включає в себе не лише доступ до Інтернету, але і можливість користування електронними голосувальними системами та іншими технічними рішеннями.

- Електронна грамотність: важливо надавати навчання та підтримку громадянам у сфері електронної грамотності. Це охоплює навички користування Інтернетом, розуміння електронних систем голосування та уміння користуватися виборчими платформами.

- Урахування різноманіття потреб: врахування різниці в потребах різних груп населення. Наприклад, розробка технологій, які враховують потреби людей з обмеженими можливостями або тих, хто має обмежений доступ до ресурсів.

- Заходи безпеки та конфіденційності: забезпечення високого рівня безпеки та конфіденційності даних є важливою складовою інклюзивних виборчих технологій. Гарантія, що особиста інформація залишається захищеною, стимулює усіх громадян довіряти та використовувати ці технології [45].

- Консультаційна підтримка: надання ефективної консультаційної підтримки для тих, хто може потребувати допомоги в користуванні виборчими

технологіями. Це може включати в себе легкодоступні консультації та навчальні ресурси.

Забезпечення інклюзивності виборчих технологій стає не тільки завданням забезпечення всебічності виборчого процесу, але й засобом зміцнення демократії через активну участь різних верств населення в політичному житті країни.

Отже, сучасний стан виборчих технологій в Україні – це синтез технологічних досягнень та суспільних викликів. З одного боку, це відкриває нові можливості для розвитку демократії, а з іншого – ставить перед суспільством завдання забезпечити справедливість, прозорість та безпеку виборчих процесів.

Висновки до розділу 1

У дослідженні здійснено історичний огляд розвитку виборчих систем в Україні, що можна розділити на декілька періодів, що охоплюють перехід від радянської епохи до сучасної незалежної країни.

1. Радянська епоха (до 1991 року):

Вибори в склад Верховної Ради РСР: У період влади в Союзі вибори проводились у формі однопартійних заходів, де Комуністична партія була єдиною партією, а участь інших партій була забороненою. Вибори мали формальний характер, і кандидати були визначені заздалегідь.

2. Перехідний період (1991-1994):

Перші вибори до незалежної Верховної Ради: у 1990-1991 роках пройшли перші вибори до Верховної Ради України, що визначилися демократичними тенденціями. Однак радянські структури ще мали значний вплив.

3. Період формування (1994-2004):

Конституційна реформа 1996 року: в 1996 році була прийнята нова Конституція, яка визначила принципи виборчої системи. З'явився двопартійний парламентський процес.

Президентські вибори: у 1994 році та подальших президентських виборах виявився новий формат змагань.

4. Сучасність (з 2004 року):

Помаранчева революція: після подій 2004 року виборчий процес в Україні зазнав значних змін. Вибори стали більш конкурентними та прозорими.

Сучасна виборча система: згідно із Конституцією України 1996 року, Верховна Рада обирається народним голосуванням за пропорційною системою на п'ятирічний термін. Також існує велика кількість місцевих виборів.

Електронні та технологічні інновації: зараз у виборчих процесах використовуються електронні та інші технології для підвищення прозорості та забезпечення точності підрахунку голосів.

Сучасний виборчий процес в Україні характеризується певною ступеню конкурентоспроможності, демократичністю та використанням сучасних технологій для поліпшення його якості.

Протягом років незалежності в Україні спостерігаються значущі трансформації у сфері правового регулювання виборів. Триває постійний пошук оптимальної виборчої системи та налагодження шляхів забезпечення законності виборчого процесу. З історичної перспективи визначається, що Закон України "Про вибори народних депутатів України" виступає в якості модельного законодавчого акту у галузі виборчого законодавства держави, що загалом регулює народовладдя.

Становлення виборчого законодавства України продовжує перебувати в постійному процесі, хоча стабільне виборче законодавство вважається важливою ознакою стійкої політичної системи. В Україні відсутність стабільності виявляється в тому, що чотири скликання українського парламенту (за винятком позачергових 2007 року) обиралися за виборчим законом, який приймався практично перед кожними виборами, про що було зауважено у різних дослідженнях.

В епоху, коли технологічний прогрес стає ключовим диктатором глобальних перетворень, виборчі технології в Україні відіграють вирішальну

роль у формуванні політичної картини та визначенні сучасного обличчя демократії. Систематичні зміни у суспільстві та активне впровадження цифрових інновацій перетворюють виборчі процеси, роблячи їх більш доступними, ефективними та, водночас, поставляючи перед суспільством нові виклики та питання.

Ключові аспекти сучасного стану виборчих технологій: інновації в системах голосування, цифрові кампанії та соціальні мережі, аналітичні інструменти та біг дата, підвищення громадської участі.

Із розвитком виборчих технологій з'являються нові виклики та ризики, які вимагають негайної уваги та системної відповіді: питання кібербезпеки, фейкові новини та дезінформація, маніпуляція громадською думкою, порушення приватності, еквівоки та технологічні перепади.

Розвиток засобів для боротьби із цими викликами, врахування найкращих практик та регулярне оновлення законодавства є важливими кроками в напрямку забезпечення інтегральності та демократичності виборчих технологій в Україні.

Сучасний стан виборчих технологій в Україні – це синтез технологічних досягнень та суспільних викликів. З одного боку, це відкриває нові можливості для розвитку демократії, а з іншого – ставить перед суспільством завдання забезпечити справедливість, прозорість та безпеку виборчих процесів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

2.1. Вплив цифрових технологій на виборчий процес в Україні

Проведення справедливих, прозорих та демократичних виборів свідчить про здатність суспільства вирішувати актуальні питання мирними політичними засобами. Вибори виступають як один із механізмів легітимізації влади, що гарантує політичну стабільність у суспільстві [8, с. 220].

Навіть у сучасній політичній науці виборчі технології є відносно новим явищем, однак саме вони призначені для забезпечення ключової сфери взаємодії між державою та громадянським суспільством через процедуру виборів, тобто передачу представникам суспільства повноважень [7, с. 190].

З використанням сучасних інформаційних технологій можна націлювати їхній зміст і вплив на конкретну аудиторію. При цьому аудиторія може бути різноманітною в залежності від їхніх потреб та інтересів. Сучасні технології інформаційного зв'язку дозволяють користувачам обирати бажаний канал отримання інформації, такий як Інтернет-засоби, Інтернет-телебачення, Інтернет-радіо, соціальні мережі, розважальні та інформаційні веб-сайти і т.д.

З розвитком інформаційних можливостей усі виборчі технології спрямовані на інноваційність. Сучасні комп'ютери та спеціальні комп'ютерні системи широко використовуються у виборчому процесі.

Можливості використання інформаційних технологій у виборчому процесі неперервно розширюються. Політичні сили активно користуються комп'ютерами та мережею Інтернет для збирання та оброблення особистих даних. Сучасні інформаційні технології відкривають можливість впровадження діалогового зв'язку, що дозволяє політикам розширити свою участь у політико-інформаційному обміні. Значущою функцією інформаційних технологій є можливість пересічних громадян висловлювати свої думки та погляди, а також

висловлювати побажання щодо ключових політичних питань через соціальні мережі та інші засоби, що може призвести до плюралізму та гласності в суспільстві.

У той самий час ефективно та вміло використання інформації, її оброблення та аналіз дозволяють політтехнологам організовувати індивідуальну роботу з кожним виборцем. За допомогою цього підходу політик може взаємодіяти з виборцями, адресовуючи свої виступи конкретним громадянам і висвітлюючи проблеми, які їх цікавлять. Такий підхід свідчить про компетентність політика та сприяє підняттю його рейтингу на певній території.

Підвищення рівня можливостей використання виборчих технологій із високим рівнем інформаційної компоненти призвело до трансформації взаємодій між політиками-кандидатами та потенційними виборцями, перетворивши їх на форму партнерства [6, с. 110].

Цей підхід розширює поняття "адресні технології", які отримали новий формат завдяки інформаційним можливостям.

Ефективність адресних технологій підтверджена практикою заходів у західних країнах, де більшість виборчих кампаній ґрунтується на західній адресній моделі.

Ця модель включає визначення цільових груп виборців за різними критеріями, що встановлюються через соціологічні дослідження. На підставі соціологічних аналізів формуються моделі електоральної поведінки цільових груп, розробляється стратегія взаємодії з кожною з них.

На рівні тактики широко використовуються технології, що включають у себе прямий контакт з виборцями, такі як збирання підписів, організація пікетів, особисті зустрічі, телефонна агітація, адресна розсилка поштою, організація громадських приймалень і проведення кампаній "від дверей до дверей" [3, с. 365].

У сучасних виборчих процесах велике значення має вплив засобів масової інформації, які інформують громадян про події та явища політичного життя, впливають на громадську думку і визначають політичну поведінку окремих громадян та соціальних груп. Навіть при повній перевазі в інформаційному

просторі не можна гарантувати абсолютну перемогу на виборах. Більше того, надмірна та нав'язлива інформаційна присутність може викликати зворотний ефект.

Тому в сучасних виборчих кампаніях акцент робиться на використанні адресних технологій, спрямованих на безпосередню комунікацію політиків-кандидатів та виборців.

Сучасні можливості дозволяють адресно звертатися до виборців, уникаючи загальних повідомлень. Політичні повідомлення часто не можуть бути спрямовані на всіх одночасно, оскільки вони не матимуть однакового впливу в залежності від соціальної групи осіб та їхніх інтересів. Тому важливо робити вибір на користь конкретних громадян, не виключаючи інших груп, та подавати інформацію різноманітно.

Український дослідник О. Петров вважає, що адресний підхід виявляється найбільш ефективним на будь-якому рівні виборів, і на практиці відзначається вагомими результатами. Проте застосування його є дуже складним завданням, особливо на загальнонаціональних виборах, через значний обсяг необхідних ресурсів [5].

Характерною рисою сучасного виборчого процесу є технологізація та інформатизація методів підготовки, організації та проведення виборчих кампаній.

Поширення інформаційних технологій спричиняє зростання уваги учасників виборчих змагань до соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter, Instagram, а також месенджеру Telegram. Ці платформи перетворилися на дієвий інструмент боротьби за виборців.

Яскравим прикладом служить президентська виборча кампанія 2019 року. Незважаючи на те, що соціальні мережі використовувалися в політичних кампаніях раніше, у 2019 році політична передвиборча дискусія перемістилася з популярних соціальних мереж Facebook і Twitter в Instagram та месенджер Telegram [9].

У 2018 році Instagram став головним мобільним додатком в Україні та отримав величезну популярність серед молоді. 91% користувачів Instagram віком 18–20 років і 54% громадян віком 25–35 років склали ядро електорату В. Зеленського [2].

Команда В. Зеленського створила також Telegram-канал, який зайняв четверте місце в Україні за кількістю підписників у цьому месенджері. Цей канал дав можливість вести адресну комунікацію з підписниками. Якщо у Facebook або Instagram пост читають від 5% до 20% підписників, то через Telegram його отримує кожен підписник особисто, прямо на свій смартфон. Це свідчить про те, що Telegram є ефективним інструментом поширення інформації, проте його значущість була недооцінена багатьма українськими політиками [1].

Під час передвиборчої кампанії 2019 року політтехнологи визнали, що соціальні мережі можуть ефективно впливати на свідомість людей, і тому активність політиків у соціальних мережах стала постійно зростати.

Не дивлячись на те, що старі політичні технології, такі як агітаційні плакати, розповсюдження листівок та газет, мітинги, зустрічі з виборцями, використання ЗМІ і т. д., залишаються актуальними під час виборчих кампаній, нові технології довели свою ефективність. Це виявилось особливо очевидним в контексті передвиборчої кампанії Б. Обами, яка стала першою, де Інтернет-комунікації отримали значущий вплив, а його вибори визначили новий стандарт для всіх майбутніх виборчих процесів.

Президентська передвиборча кампанія 2019 року свідчить про те, що традиційні методи завоювання прихильності виборців втрачають свою популярність та актуальність. Засоби масової комунікації проявляють тенденцію до "омолодження" інтересу до політики.

На основі досліджень, проведених соціологічною компанією "Центр прикладних досліджень", виявлено, що 73% українців старше 18 років виявляють активний інтерес до політики. Серед електорально активних груп виділяється категорія людей віком 35–44 роки, поряд із пенсіонерами та особами старше 55 років. У 2018 році Інтернет вперше випередив телебачення як головне джерело

новин, а Facebook перегнав традиційні ЗМІ, ставши для 49% виборців основним джерелом інформації, у порівнянні з 43,5% від ЗМІ [4].

Висновок полягає в тому, що включення інформаційного компонента в виборчі технології змінило їх функціональність. Інформаційні технології стали суттєвою частиною виборчих інструментів.

У сучасному інформаційному суспільстві інноваційність виборчих технологій набуває зростаючого значення. Розвиток інформаційних можливостей вплинув на політичні технології, а інформаційний компонент став визначальним у їхньому функціонуванні.

Запровадження інформаційних технологій у виборчий процес сприяло поступовому переходу від маніпулятивного інформаційного впливу, що подається ЗМІ, до використання адресних виборчих технологій через комунікативні можливості. Збільшення попиту на отримання інформації через нові комунікативні засоби сприяє демократизації виборчого процесу в Україні, підвищує рівень політичної культури та свідомості населення.

У умовах високого рівня недовіри до політики та жорсткої конкуренції за кожен голос найбільшу перевагу отримують ті кандидати, які зможуть максимально ефективно використовувати сучасні виборчі технології на основі комунікативних засобів та будуть здатні створити ефективну адресну стратегію з максимальним використанням прямих контактів з виборцями.

Поширення інформаційних технологій призводить до широкого використання їх у виборчих процесах. Через комунікативні засоби виборчі технології пройшли значні зміни. Сучасні реалії показують, що боротьба за владу відбувається не стільки за допомогою партійних програм, скільки через віртуальні образи та політичні іміджі, створювані спеціалістами та засобами масової інформації.

Передвиборчі змагання підтверджують переваги використання інформаційних технологій як ефективного засобу виборчої агітації, тому політики все більше нахиляються до використання інтернет-технологій як інструменту впливу на суспільство та конкуренції за голоси виборців.

В майбутньому можна передбачити розширення сфери застосування інформаційних технологій у політичному просторі, де вони будуть використовуватися для систематичного взаємодії політиків із електоратом.

2.2. Міжнародний досвід та його адаптація в українських реаліях

Міжнародний досвід виборчих технологій може бути цінним для України в контексті покращення демократичних процесів та забезпечення чесних та прозорих виборів. Однак адаптація цього досвіду в українських реаліях вимагає уважного врахування конкретних викликів та особливостей країни. Зупинимось більш детальноше.

1. Електронне голосування

Розгляд можливості впровадження електронного голосування, яке може полегшити процес голосування та підвищити ефективність виборчих систем. Проте важливо враховувати питання безпеки та захисту від кіберзагроз.

Міжнародний приклад: *Естонія*

Можливості імплементації в Україні:

- Електронні платформи та мобільні додатки: розробка зручних електронних платформ для голосування та мобільних додатків, що дозволяють виборцям голосувати з будь-якого місця за умови забезпечення надійної аутентифікації.

- Багаторівневий захист: впровадження системи багаторівневого захисту, яка включатиме в себе шифрування даних, біометричну ідентифікацію та механізми перевірки для забезпечення конфіденційності та недопущення зловживань.

- Тестування та пілотні проекти: проведення пілотних проектів електронного голосування в обраних регіонах або для конкретних груп виборців, з метою вивчення ефективності та виявлення можливих проблем.

- Взаємодія з експертами: залучення міжнародних експертів та консультантів у сфері кібербезпеки та технічної реалізації електронного голосування для забезпечення високого стандарту безпеки.

- Освіта виборців: запровадження інформаційних кампаній та навчальних програм для виборців щодо електронного голосування, його переваг та процедур безпеки.

- Паралельне використання та перевірка: забезпечення можливості паралельного голосування традиційним методом, що дозволить порівняти результати та виявити можливі відмінності для підвищення довіри до нової системи.

- Розвиток інфраструктури: інвестування в інфраструктуру та технічні засоби для забезпечення доступності та стабільності електронного голосування в усіх регіонах країни.

- Участь громадськості: залучення представників громадськості та експертів до визначення та аналізу ефективності системи електронного голосування [12; 19; 36].

Реалізація електронного голосування в Україні вимагає виваженості та комплексного підходу для забезпечення його успішної та безпечної імплементації.

2. Выборча реформа

Вивчення та впровадження кращих практик в галузі виборчої системи, включаючи пропорційність та визначення мажоритарних округів. Також слід враховувати можливість впровадження нових механізмів, які сприятимуть рівновазі і репрезентативності.

Міжнародний приклад: *Німеччина*

Можливості імплементації в Україні:

- Пропорційна система: вивчення досвіду Німеччини, де використовується мішана система голосування (пропорційна та мажоритарна). Можливість впровадження аналогічної системи в Україні для забезпечення більшої репрезентативності.

- Визначення мажоритарних округів: встановлення меж мажоритарних округів на основі аналізу демографічних та географічних особливостей для забезпечення адекватної репрезентації різних соціокультурних груп.

- Боротьба з фрагментацією: врахування міжнародного досвіду уникнення надто великої фрагментації партій у парламенті, можливо, за допомогою визначення певного порогу для виборчих блоків.

- Квоти та представництво жінок: взяття на увагу досвіду країн, що впроваджують квоти для жінок у парламенті, та розгляд можливостей підвищення гендерної рівності в українському парламенті.

- Система перевірок та балансу: впровадження механізмів перевірок та балансу, які дозволяють уникнути надмірної концентрації влади, наприклад, створення парламентських комітетів чи незалежних органів для оцінки влади.

- Діалог із громадськістю: залучення громадськості до процесу реформ, проведення консультацій та публічних обговорень для забезпечення широкої легітимності змін у виборчій системі.

- Освіта виборців: проведення освітніх кампаній для виборців щодо нової виборчої системи та її переваг для підвищення рівня свідомості.

- Підтримка політичною волею: створення благоприятного політичного середовища для підтримки впровадження виборчих реформ через законодавчі та інші інструменти [17; 44; 57].

Імплементация таких виборчих реформ в Україні може сприяти покращенню репрезентативності та ефективності політичної системи, враховуючи міжнародний досвід та кращі практики інших країн.

3. Моніторинг та спостереження

Запозичення методів моніторингу та спостереження за виборчим процесом для забезпечення його прозорості та чесності. Міжнародні практики можуть бути корисними у розробці ефективних систем контролю.

Міжнародний приклад: *ОБСЄ*

Можливості імплементації в Україні:

- Співпраця з міжнародними організаціями: укладення угод та розробка механізмів співпраці з міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ, для організації моніторингу та спостереження за виборчими процесами.

- Розробка незалежних механізмів: створення незалежних національних механізмів моніторингу та спостереження, які будуть включати представників громадськості, експертів та міжнародних спостерігачів.

- Технологічні інновації: використання сучасних технологій, таких як системи геопросторового мапування та онлайн-трансляцій, для підвищення прозорості та доступності інформації.

- Громадська участь: залучення громадян до процесу моніторингу через публічні обговорення, громадські форуми та інші форми участі.

- Навчання та підготовка: підготовка та навчання волонтерів, які будуть здійснювати спостереження за виборами, щоб забезпечити високий рівень об'єктивності та компетентності.

- Створення системи звітності: впровадження системи звітності, яка передбачає регулярне подання звітів та оцінок щодо прозорості та чесності виборчого процесу.

- Міжнародні спостерігачі: запрошення та активна участь міжнародних спостерігачів для надання незалежної експертної оцінки.

- Захист прав спостерігачів: забезпечення захисту прав та незалежності спостерігачів, зокрема їхньої можливості вільно спостерігати та доповідати про виявлені порушення.

- Аналіз та уроки з попередніх виборів: проведення аналізу та вивчення уроків з попередніх виборів для вдосконалення механізмів моніторингу та спостереження [12; 56].

Імплементація ефективної системи моніторингу та спостереження в Україні важлива для забезпечення прозорості та демократичної легітимності виборчих процесів

4. Використання технологій для інформування громадян

Використання сучасних технологій та медіа для забезпечення ефективної інформаційної кампанії, спрямованої на освіту виборців та стимулювання їх участі в виборах.

Міжнародний приклад: *Швеція*

Можливості імплементації в Україні:

- Створення інтерактивних онлайн-платформ: розробка веб-сайтів та мобільних додатків, які надають громадянам доступ до інформації про кандидатів, їхні програми, та основних аспектів виборчого процесу. Важливо, щоб такі ресурси були легкими у використанні та містили чітку та доступну інформацію.

- Медійні кампанії: організація широкомасштабних медійних кампаній у пресі, телебаченні та соціальних мережах, які надають інформацію про виборчі процеси, роз'яснюють правила голосування та партійні програми. Співпраця з різними медіа-платформами може покращити охоплення аудиторії.

- Медіа-партнерства: встановлення партнерств із різними медіа-організаціями для розміщення інформаційних матеріалів та проведення телевізійних та радіоінтерв'ю з кандидатами, щоб забезпечити широкий доступ до політичної інформації.

- Мобільні додатки для освіти: розробка мобільних додатків, які містять короткі відеоролики, інтерактивні уроки та ігри, спрямовані на освіту громадян щодо виборчих процесів та партійних програм. Такі додатки можуть бути привабливими для молоді та забезпечити цільову освіту.

- Співпраця з громадськістю: взаємодія з громадськими організаціями, освітніми установами та студентськими організаціями для спільної роботи над інформаційними проектами та забезпечення ефективної розповсюдження інформації.

- Партнерство з технологічними компаніями: залучення технологічних компаній для розробки інноваційних інтерактивних інструментів, таких як голосові асистенти чи чат-боти, які можуть відповідати на питання виборців та надавати актуальну інформацію [34; 46].

- Освітні програми в школах та університетах: впровадження програм освіти в школах та університетах, які включають у себе уроки та курси з виборчих процесів та політичних наук.

- Публічні дискусії та форуми: організація публічних дискусій, форумів та відкритих дебатів для взаємодії з громадянами, відповіді на їхні запитання та роз'яснення важливих аспектів виборчих процесів.

Імплементация цих практик в Україні може покращити рівень освіченості громадян щодо виборчих процесів та сприяти більшій участі виборців у демократичних процесах.

5. Боротьба з корупцією

Використання міжнародного досвіду у вдосконаленні механізмів запобігання корупції під час виборів. Транспарентність фінансування політичних кампаній та дотримання етичних стандартів грають важливу роль.

Транспарентність фінансування політичних партій

Міжнародний приклад: *Німеччина*

Імплементация в Україні: Запровадження строгих правил щодо відкритості фінансування політичних партій, обов'язкова публікація витрат та джерел фінансування, а також використання електронних систем для моніторингу фінансів [19].

Спеціальні антикорупційні органи

Міжнародний приклад: *Комісія по боротьбі з корупцією (ICAC) в Гонг-Конгу (Китай).*

Імплементация в Україні: підтримка та розвиток антикорупційних органів, забезпечення їхньої незалежності та високого рівня професіоналізму.

Етичні стандарти для кандидатів

Міжнародний приклад: кодекси етики та норми поведінки для кандидатів (наприклад, Кодекс честі для виборів).

Імплементация в Україні: Розробка та впровадження етичних стандартів для кандидатів, включаючи вимоги до декларування майна та зобов'язання відмовитися від корупційних практик [22].

Моніторинг фінансової діяльності кандидатів

Міжнародний приклад: *Система аудиту фінансів кандидатів та партій в Сполучених Штатах.*

Імплементация в Україні: Впровадження системи обов'язкового аудиту та моніторингу фінансової діяльності кандидатів, забезпечення відповідності їхньої діяльності законодавчим стандартам.

Публічні обговорення та участь громадян

Міжнародний приклад: *Швеція*

Імплементация в Україні: Організація публічних обговорень та консультацій щодо реформ в сфері боротьби з корупцією, активна участь громадян у прийнятті рішень та контролі за діяльністю органів влади [13].

Співпраця з міжнародними агенціями та організаціями

Міжнародний приклад: *Співпраця з Європейською антикорупційною ініціативою (EUACI).*

Імплементация в Україні: Зміцнення співпраці з міжнародними агенціями, які спеціалізуються на антикорупційних програмах, для обміну досвідом та залучення міжнародної підтримки.

Електронні системи звітності

Міжнародний приклад: *Електронні системи звітності в Швеції та Фінляндії.*

Імплементация в Україні: Впровадження електронних систем для звітності та моніторингу витрат політичних кампаній, що забезпечить більшу прозорість та облік фінансів [39].

Ці заходи можуть допомогти в Україні покращити механізми запобігання корупції під час виборів та забезпечити більшу чесність та прозорість в політичних процесах.

6. Залучення громадян:

Відданість залученню громадян до виборчого процесу та збільшенню їхньої активності. Міжнародний досвід може допомогти розробити стратегії для підвищення свідомості та зацікавленості громадян у політичних процесах.

Освітні кампанії

Міжнародний приклад: *Кампанії у Сполучених Штатах, такі як "Голосуй або Замовчуй" (Rock the Vote).*

Імплементация в Україні: Запуск освітніх кампаній для молоді та дорослих, які стимулюють участь у виборах та надають інформацію про політичні партії та кандидатів [34].

Молодіжні ініціативи

Міжнародний приклад: *Програми залучення молоді в Швеції та Канаді.*

Імплементация в Україні: Створення спеціальних ініціатив та платформ для молоді, де вони можуть обговорювати політичні питання, висловлювати свої думки та брати участь у процесах прийняття рішень.

Медіа-партнерства

Міжнародний приклад: *Співпраця з медіа для підвищення обізнаності виборців.*

Імплементация в Україні: Укладання угод з журналістськими організаціями для створення спеціальних передач, статей та інформаційних матеріалів, спрямованих на підвищення політичної грамотності [30].

Електронні платформи для обговорень

Міжнародний приклад: *Онлайн-форуми та платформи для дискусій у Норвегії та Австралії.*

Імплементация в Україні: Розробка власних електронних платформ для обговорень, де громадяни можуть ділитися своїми поглядами та пропозиціями.

Громадянські форуми та зібрання

Міжнародний приклад: *Громадські асамблеї у Швейцарії.*

Імплементация в Україні: Організація громадських форумів та зібрань для обговорення ключових питань, що стосуються виборів та політики [29].

Співпраця з НПО

Міжнародний приклад: *Партнерства з неприбутковими організаціями у Швеції та Німеччині.*

Імплементация в Україні: Співпраця з громадськими організаціями для організації навчань, семінарів та інших ініціатив, спрямованих на залучення громадян [20].

Електронне голосування та е-петиції

Міжнародний приклад: *Застосування електронного голосування в Швейцарії та Ісландії.*

Імплементация в Україні: Розробка та впровадження електронних систем голосування для зручності громадян, а також електронних платформ для подання та підтримки петицій [11].

Ці заходи можуть стати важливими кроками для активізації громадянського суспільства в Україні та підвищення рівня зацікавленості громадян у виборчому процесі.

7. Підготовка та розвиток кадрів

Навчання виборчих комісій, політичних агентів та громадян щодо кращих практик у сфері виборчих технологій.

Швеція: Школа Демократії

Міжнародний приклад: В Швеції існує "Школа Демократії", яка надає навчання з питань демократії та виборчих процесів.

Імплементация в Україні: Створення аналогічного освітнього центру, де виборчі комісії, політичні агенти та громадяни можуть отримати необхідні знання з організації та проведення виборів [17].

Німеччина: Інститут виборчих технологій

Міжнародний приклад: В Німеччині діє Інститут виборчих технологій, який забезпечує підготовку та консультації з питань виборчих систем.

Імплементация в Україні: Створення подібного інституту для проведення тренінгів, семінарів та консультацій для учасників виборчого процесу.

Канада: Програма Підготовки Виборчих Кампаній

Міжнародний приклад: В Канаді існує програма, яка надає підготовку для учасників виборчих кампаній [48].

Імплементация в Україні: Розробка та впровадження аналогічної програми для підготовки політичних агентів та членів виборчих комісій.

Ізраїль: Школа виборчого керівництва

Міжнародний приклад: У Ізраїлі функціонує "Школа виборчого керівництва", яка здійснює підготовку фахівців у галузі виборчих технологій.

Імплементация в Україні: Запровадження аналогічної школи для навчання та підготовки кадрів виборчих комісій та політичних агентів [16].

Австралія: Електоральна Комісія та Програми Навчання

Міжнародний приклад: Електоральна Комісія Австралії надає програми навчання для політичних партій та громадян.

Імплементация в Україні: Встановлення подібної електоральної комісії та програм навчання для різних учасників виборчого процесу.

Сполучені Штати: Програма "Експерти з Виборчих Технологій"

Міжнародний приклад: В США існує програма "Експерти з Виборчих Технологій", яка підготує фахівців для роботи з виборчими технологіями та системами.

Імплементация в Україні: Впровадження подібної програми для навчання фахівців та експертів у сфері виборчих технологій [19].

Ці міжнародні приклади можуть слугувати моделями для створення та удосконалення програм підготовки та розвитку кадрів в Україні, сприяючи підвищенню кваліфікації учасників виборчого процесу та політичних агентів.

Адаптація міжнародного досвіду в українських реаліях вимагає системного підходу, діалогу між різними зацікавленими сторонами та урахування національних особливостей та потреб.

2.3. Проблематика виборчих фальсифікацій та шляхи її вирішення

Виборчі фальсифікації є серйозною проблемою, яка впливає на демократичні процеси та легітимність виборів. Такі порушення можуть

відбуватися на різних етапах виборчого циклу та приймати різні форми. Ось деякі аспекти проблематики виборчих фальсифікацій:

1. Придушення конкуренції

Проблема: Використання адміністративних ресурсів чи недостатні обмеження для заборони або обмеження участі опозиційних кандидатів чи партій.

Можливі наслідки: Обмеження виборчого вибору та обман громадян щодо різноманітності політичних варіантів [44].

2. Фальсифікація списків виборців

Проблема: Додавання мертвих або неправомірних виборців до списків, або виключення законних виборців.

Можливі наслідки: Зміщення реального співвідношення політичних сил, а також відмова в праві голосу особам, які мають на нього законне право.

3. Підкуп виборців

Проблема: Використання матеріальних або інших надань для отримання голосів в певному напрямку.

Можливі наслідки: Викривлення виборчих результатів та неправомірна легітимізація представників влади [23].

4. Фальсифікація голосів

Проблема: Маніпулювання голосами на етапі їх підрахунку чи транспортування.

Можливі наслідки: Систематичне порушення демократичних процесів та втрата довіри до виборчої системи.

5. Корупція виборчих комісій

Проблема: Вплив або підкуп членів виборчих комісій для вигоди певних кандидатів чи партій.

Можливі наслідки: Недостатня незалежність виборчих органів та порушення чесності виборів [40].

6. Інтернет-фальсифікація

Проблема: Розповсюдження дезінформації, фейкових новин та маніпуляції в інтернеті для впливу на громадську думку.

Можливі наслідки: Зміщення суспільного відношення до кандидатів та партій, а також втрата довіри до інформації.

7. Порушення правил фінансування

Проблема: Нелегальне або таємне фінансування виборчих кампаній.

Можливі наслідки: Нерівні умови конкуренції та можливість використання неправомірних засобів для здобуття влади [10].

8. Психологічний тиск та загрози

Проблема: Застосування психологічного тиску або фізичних загроз виборцям для впливу на їхні виборчі рішення.

Можливі наслідки: Обмеження свободи волі та вибору громадян.

Боротьба з виборчими фальсифікаціями вимагає системних заходів, таких як створення незалежних виборчих органів, посилення відповідальності за порушення, захист кандидатів та виборців від тисків та підкупів, а також вдосконалення технологічних засобів для забезпечення безпеки та прозорості виборів [21].

Вирішення проблем виборчих фальсифікацій вимагає комплексного підходу та спільних зусиль громадян, влади, міжнародних організацій та експертів. Ось деякі шляхи вирішення цієї проблеми:

1. Створення незалежних виборчих органів

- Гарантування незалежності та прозорості виборчих комісій.
- Залучення представників різних політичних сил та громадськості до складу виборчих органів.

2. Забезпечення відкритості та прозорості

- Впровадження відкритих та доступних систем для моніторингу виборчих процесів.
- Забезпечення публічного доступу до інформації про фінансування виборчих кампаній.

3. Ефективний моніторинг та спостереження

- Залучення міжнародних та національних місій моніторингу та спостереження за виборчим процесом.
- Застосування технологічних засобів, таких як відеоспостереження та електронні системи голосування.

4. Строге покарання за порушення

- Введення ефективної системи відповідальності та каральних заходів за виборчі фальсифікації.
- Активна робота правоохоронних органів та судових систем у розслідуванні та покаранні порушників.

5. Захист громадянських прав

- Забезпечення свободи слова, збору та об'єднання для громадян, політичних партій та громадських організацій.
- Запобігання тискам, загрозам та іншим формам впливу на виборців.

6. Освіта та інформаційні кампанії

- Здійснення освітніх кампаній для громадян та учасників виборчого процесу щодо їхніх прав та обов'язків.
- Розробка інформаційних матеріалів для засудження та розкриття фальсифікацій.

7. Міжнародна співпраця

- Залучення міжнародних організацій, таких як ОБСЄ та Європейська Рада, для спільного реагування на випадки виборчих фальсифікацій.
- Обмін досвідом та кращими практиками між країнами для підвищення ефективності виборчих систем.

8. Впровадження технологічних інновацій

- Застосування сучасних технологій для підвищення безпеки голосування та обліку голосів.
- Використання блокчейн-технологій для створення невід'ємних виборчих записів.

9. Розбудова громадянського суспільства

- Активна участь громадян, громадських організацій та ЗМІ в контролі за виборчим процесом.
- Підтримка ініціатив громадян для висвітлення фактів фальсифікацій та порушень [30; 41; 52].

Загальний успіх у боротьбі з виборчими фальсифікаціями вимагає взаємодії різних секторів суспільства та постійного здійснення заходів для покращення виборчих систем та забезпечення чесних та демократичних виборів.

Проблема виборчих фальсифікацій є серйозним викликом для демократичних суспільств, вона ставить під сумнів легітимність влади та підриває довіру громадян до виборчих процесів. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу та координації зусиль різних секторів суспільства, включаючи владу, громадянське суспільство, міжнародні організації та експертну спільноту.

Створення незалежних та прозорих виборчих органів, забезпечення відкритості та прозорості в усіх етапах виборчого циклу, ефективний моніторинг та спостереження, строге покарання за порушення, захист громадянських прав, освіта та інформаційні кампанії, міжнародна співпраця та впровадження технологічних інновацій — це ключові шляхи вирішення проблеми виборчих фальсифікацій.

Подолання цієї проблеми є важливим завданням для зміцнення демократії, підвищення легітимності влади та забезпечення громадянської довіри до виборчих процесів. Лише через спільні зусилля різних суб'єктів можна створити умови для чесних, відкритих та представницьких виборів, які відображатимуть волю та інтереси громадян.

Висновки до розділу 2

Поширення інформаційних технологій призводить до широкого використання їх у виборчих процесах. Через комунікативні засоби виборчі

технології пройшли значні зміни. Передвиборчі змагання підтверджують переваги використання інформаційних технологій як ефективного засобу виборчої агітації, тому політики все більше нахиляються до використання інтернет-технологій як інструменту впливу на суспільство та конкуренції за голоси виборців.

В майбутньому можна передбачити розширення сфери застосування інформаційних технологій у політичному просторі, де вони будуть використовуватися для систематичного взаємодії політиків із електоратом.

Міжнародна практика в сфері виборчих технологій та демократії включає різноманітні підходи та інновації, які можуть бути корисними для країн, що прагнуть покращити свої виборчі системи та процеси. Нижче представлено деякі приклади міжнародної практики:

Електронне голосування в Естонії: Естонія ввела електронне голосування ще в 2005 році. Цей досвід може слугувати прикладом для країн, які розглядають можливість впровадження електронного голосування, зокрема за умови забезпечення високого рівня кібербезпеки та довіри виборців до нової технології.

Виборча реформа в Німеччині: Німеччина використовує мішану систему голосування, яка комбінує елементи пропорційної та мажоритарної систем. Цей досвід може бути корисним для країн, які шукають оптимальний спосіб представництва у парламенті та баланс між стабільністю та репрезентативністю.

Моніторинг виборчих процесів ОБСЄ: Організація безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) регулярно відправляє спостерігачів на вибори у різні країни для моніторингу та надання об'єктивної оцінки виборчих процесів. Цей підхід сприяє підвищенню прозорості та довіри до виборів.

Інформування громадян в Швеції: Швеція активно використовує інформаційні кампанії та медіа для освіти громадян щодо виборчих процесів, правил голосування та партійних програм. Такий досвід може бути моделлю для підвищення рівня освіченості виборців у інших країнах.

Виборчий моніторинг у Канаді: Канада використовує системи виборчого моніторингу для виявлення та вирішення можливих порушень виборчих правил. Цей підхід сприяє забезпеченню чесних та відкритих виборів.

Залучення молоді в Норвегії: Норвегія активно заохочує участь молоді у виборчих процесах через спеціальні програми, освітні ініціативи та залучення до обговорень політичних питань.

Ці приклади відображають різноманітні аспекти міжнародної практики в галузі виборчих технологій та демократії, які можуть бути використані для вдосконалення виборчих систем та процесів в інших країнах.

Проблема виборчих фальсифікацій є серйозним викликом для демократичних суспільств, вона ставить під сумнів легітимність влади та підриває довіру громадян до виборчих процесів. Вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу та координації зусиль різних секторів суспільства, включаючи владу, громадянське суспільство, міжнародні організації та експертну спільноту.

Створення незалежних та прозорих виборчих органів, забезпечення відкритості та прозорості в усіх етапах виборчого циклу, ефективний моніторинг та спостереження, строге покарання за порушення, захист громадянських прав, освіта та інформаційні кампанії, міжнародна співпраця та впровадження технологічних інновацій — це ключові шляхи вирішення проблеми виборчих фальсифікацій.

Загальний успіх у боротьбі з виборчими фальсифікаціями вимагає взаємодії різних секторів суспільства та постійного здійснення заходів для покращення виборчих систем та забезпечення чесних та демократичних виборів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Інноваційні підходи до виборчих технологій: від теорії до практики

В епоху стрімкого технологічного розвитку інновації стають каталізатором трансформацій у різних аспектах життя, включаючи сферу політики. Зокрема, виборчі технології на сучасному етапі претендують на роль ключового інструменту у забезпеченні не лише технологічно вдосконалених, але й справедливих, прозорих та ефективних виборів. Дослідження, присвячене аналізу інноваційних підходів до виборчих технологій, має на меті розкрити їхню роль у модернізації політичних систем та висвітлити перспективи їх впровадження в різних країнах.

Світовий політичний ландшафт постійно змінюється, відзначаючись новими викликами та можливостями. Зростання соціальних та технологічних вимог визначає необхідність пошуку сучасних рішень у сфері виборів та формування політичної волі. Інноваційні підходи до виборчих технологій виступають у ролі критичного інструменту, що здатен відповісти на ці виклики та покращити якість демократичних процесів.

Зокрема, основними напрямками дослідження є електронне голосування та використання штучного інтелекту у виборах. Електронне голосування, в основі якого лежить використання технологій блокчейну та криптографії, створює умови для безпечного та анонімного вираження громадянами своєї волі. Штучний інтелект, у свою чергу, пропонує використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних, що дозволяє зрозуміти політичні тенденції та забезпечити персоналізовану виборчу агітацію [3].

Дослідження, як науковий внесок у розумінні сутності та перспектив інноваційних виборчих технологій, буде корисним для формулювання стратегій вдосконалення виборчих процесів у різних країнах. Розуміння впливу інновацій

на політичну систему сприятиме створенню більш стійких та ефективних механізмів демократичного управління.

Теоретичний аспект інновацій в виборчих технологіях

1. Електронне голосування: застосування технологій блокчейну та криптографії для забезпечення безпеки та анонімності електронного голосування.

Блокчейн та його роль:

- Децентралізація: технологія блокчейну дозволяє створювати децентралізовані системи електронного голосування, позбавлені центральних точок контролю.

- Надійність: блокчейн забезпечує високий рівень надійності інформації, оскільки дані зберігаються в блоках, які важко модифікувати чи підробити [34].

Криптографія для анонімності та безпеки:

- Криптографічні протоколи: використання різних криптографічних протоколів дозволяє шифрувати дані та переконатися в їхній аутентичності.

- Приватні ключі: відокремлення ідентифікаційних даних виборців за допомогою приватних ключів забезпечує анонімність голосування.

Системи визначення особи:

- Біометрика: застосування біометричних методів для визначення особи може підвищити рівень впізнаваності та забезпечити високий ступінь безпеки.

Спрощення процесу голосування:

- Зручність для виборців: використання електронного голосування може полегшити процес для виборців, забезпечуючи зручність та ефективність [17].

Виклики та обмеження:

- Кібербезпека: потрібно забезпечити найвищий рівень кібербезпеки, оскільки системи електронного голосування піддаються ризику хакерських атак.

- Впровадження: перехід до електронного голосування вимагає значних зусиль у впровадженні та навчанні населення [15].

Технології блокчейну та криптографії в електронному голосуванні не лише дозволяють підвищити безпеку та анонімність процесу, але й створюють

можливості для більшого включення громадян у виборчий процес. Утім, важливо ураховувати виклики та обмеження, щоб забезпечити стабільність та надійність електронного голосування.

2. Штучний інтелект у виборах: використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних для прогнозування політичних тенденцій та виборчих результатів [34].

Аналіз великих обсягів даних:

- Збір та обробка: застосування алгоритмів для збору та обробки великих обсягів даних з соціальних мереж, опитувань, новин тощо.

- Класифікація: використання методів класифікації для категоризації даних і визначення ключових тем та тенденцій.

Прогнозування виборчих результатів:

- Моделювання: створення моделей машинного навчання, які можуть прогнозувати можливі виборчі сценарії на основі аналізу історичних даних та поточних тенденцій.

- Оцінка ризиків: визначення ризиків та ймовірностей для різних політичних подій та результатів [1].

Персоналізація політичних кампаній:

- Адаптація стратегій: використання індивідуального аналізу для адаптації політичних стратегій та повідомлень для різних аудиторій.

- Мікротаргетинг: направлене впливання на конкретні групи виборців на основі їхніх індивідуальних характеристик та попередньої взаємодії.

Виклики та обмеження:

- Прозорість та етика: необхідність чіткої прозорості у використанні алгоритмів та врахування етичних аспектів використання штучного інтелекту.

- Навчання на вибірках: ризик спотворення результатів через використання неправильних чи вкрай обмежених вибірок для навчання моделей [8].

Використання штучного інтелекту у виборчих процесах може полегшити аналіз великої кількості інформації та допомогти в поліпшенні стратегій

політичних кампаній. Однак важливо бути уважними до етичних та прозорість питань, щоб забезпечити легітимність та довіру громадськості.

Практична реалізація інновацій у виборчих процесах

1. Електронна реєстрація виборців: впровадження онлайн-систем для швидкої та зручної реєстрації виборців перед виборами.

Зручність та доступність:

- Онлайн-реєстрація: можливість виборців здійснювати реєстрацію через інтернет, уникнувши черг та забезпечивши вищий рівень зручності.

- Мобільні додатки: використання мобільних додатків для реєстрації, що сприяє мобільності та додатковому комфорту.

Ідентифікація та безпека:

- Електронний підпис: застосування електронного підпису для підтвердження особистості та забезпечення безпеки процесу.

- Біометричні дані: збір та використання біометричних даних для подвійної перевірки особи.

Автоматизація та уникнення помилок:

- Автоматичне заповнення: можливість автоматичного заповнення деяких полів на основі інших даних в базі або з інших джерел.

- Миттєва верифікація: автоматична перевірка правильності введених даних для уникнення помилок та швидкої верифікації.

Моніторинг та звітність:

- Система моніторингу: створення системи моніторингу для слідкування за процесом реєстрації та виявлення можливих неполадок.

- Звітність: надання регулярних звітів щодо кількості зареєстрованих виборців та ефективності системи.

Оптимізація адміністративних процесів:

- Зменшення навантаження: зменшення навантаження на адміністративні органи завдяки автоматизованому процесу реєстрації.

- Ефективність: забезпечення більшої ефективності управління та обробки даних [45].

Електронна реєстрація виборців сприяє вдосконаленню виборчих технологій, робить процес участі виборців більш доступним та швидким, а також забезпечує більшу безпеку та ефективність.

2. Соціальні мережі та політика: використання соціальних мереж для агітації, збору думок громадськості та взаємодії з виборцями.

Агітація:

- Цільова аудиторія: визначення та залучення цільової аудиторії через рекламні кампанії та спонсоровані матеріали.

- Віртуальні платформи: використання популярних соціальних мереж як ефективної платформи для розміщення агітаційних матеріалів.

Взаємодія з громадськістю:

- Комунікація: створення діалогу з виборцями через коментарі, опитування та реагування на їхні питання та побажання.

- Живі трансляції: використання живих трансляцій для прямого спілкування з громадськістю та відповіді на їхні запитання.

Збір думок громадськості:

- Опитування та голосування: проведення опитувань та голосувань для збору думок та поглядів громадськості на важливі питання.

- Аналіз відгуків: використання аналітичних інструментів для обробки та аналізу відгуків та думок громадськості [12].

Моніторинг та аналітика:

- Слідкування за трендами: виявлення актуальних тем та трендів серед громадськості для адаптації політичної стратегії.

- Аналіз ефективності: вимірювання ефективності кампаній та взаємодії з виборцями через аналіз показників взаємодії.

Кризовий PR:

- Швидка реакція: використання соціальних мереж для швидкої реакції на кризові ситуації та поширення відповідної інформації.

Організація подій та кампаній:

- Масові заходи: оголошення та координація політичних заходів та кампаній через соціальні мережі.

- Інтерактивність: створення інтерактивних заходів для привертання уваги та залучення нових прихильників.

Використання соціальних мереж у політиці може значно посилити вплив кандидатів та партій, забезпечуючи активну взаємодію з виборцями та підвищуючи рівень впливу на громадську думку [30].

Вплив інновацій на політичну систему

1. Зростання участі: інновації в виборчих технологіях можуть підвищити інтерес громадян та збільшити рівень участі в політичних процесах.

Електронне голосування:

- Зручність: забезпечення можливості голосувати в будь-якому місці та часі через електронні платформи, що зменшує бар'єри для участі.

- Анонімність та безпека: використання технологій блокчейну для гарантії анонімності та захисту від втручання.

Мобільні додатки для голосування:

- Легкість використання: розробка інтуїтивно зрозумілих та простих мобільних додатків для голосування.

- Інтерактивність: залучення виборців через використання гейміфікації та інтерактивних елементів.

Електронна реєстрація та ідентифікація виборців:

- Онлайн-реєстрація: забезпечення можливості реєстрації виборців через веб-сайти та мобільні додатки.

- Біометрична ідентифікація: використання біометричних технологій для впізнавання осіб та уникнення подвійного голосування [11].

Активне використання соціальних мереж:

- Широкий охоплення: проведення інформаційних кампаній через соціальні мережі для залучення уваги громадськості.

- Діалог з громадськістю: використання платформ для обговорення питань та отримання відгуків від виборців.

Онлайн-трансляції та дебати:

- Відкритість: забезпечення доступу до виборчих дебатів через онлайн-трансляції для гарантованої прозорості та об'єктивності.

- Взаємодія глядачів: можливість висловлення думок та питань через онлайн-чати та коментарі [12].

Аналіз даних для прогнозування:

- Прогностичні моделі: використання алгоритмів машинного навчання для прогнозування участі та інтересів громадян у виборах.

- Персоналізовані рекомендації: надання персоналізованих рекомендацій та інформації для максимального залучення виборців.

Загальна мета – зробити виборчий процес максимально доступним, простим та зрозумілим для громадян, що сприятиме їхній активній участі в політичних подіях [7].

2. Забезпечення прозорості: використання технологій може зробити виборчі процеси більш прозорими, що сприяє довірі до політичної системи.

Блокчейн для голосування:

- Необоротність: забезпечення неможливості вилучення чи зміни голосу після його віддання за допомогою технології блокчейну.

- Публічна ланка: реалізація публічного реєстру голосів, доступного для перевірки громадськістю.

Електронна система реєстрації виборців:

- Відкритий доступ: забезпечення громадськості можливість перевірки та підтвердження реєстрації виборців.

- Безпека даних: використання криптографічних методів для захисту особистих даних виборців.

Технології реєстрації голосів:

- Інтернет-платформи: забезпечення онлайн-перегляду та перевірки результатів голосування для громадськості.

- Мережева прозорість: використання відкритих мереж для трансляції даних про голосування у режимі реального часу [37].

Аудит та відкриті дані:

- Автоматизований аудит: застосування інструментів для автоматизованого аудиту виборчих процесів.

- Відкриті дані: публікація відкритих даних про виборчі кампанії, фінансування та результати.

Електронні платформи для обговорення:

- Відкриті форуми: забезпечення публічних електронних форумів для обговорення виборчих питань.

- Моніторинг соціальних мереж: використання інструментів моніторингу соціальних мереж для виявлення та реагування на маніпуляції чи фейкові новини [11].

Публічні онлайн-дебати:

- Відкритість процесу: трансляція онлайн-дебатів для гарантованої прозорості та доступності.

- Участь громадськості: забезпечення можливості громадськості активно приймати участь у дебатах через онлайн-засоби.

Системи відкритого голосування:

- Забезпечення відкритості: реалізація голосування, результати якого є відкритими для громадськості.

- Мережева безпека: гарантія захисту мережі від потенційних кіберзагроз [2].

Транспарентність фінансування кампаній:

- Блокчейн та смарт-контракти: використання технології блокчейн для документування та автоматизації фінансових транзакцій у виборчих кампаніях.

- Публічна звітність: зобов'язання кандидатів та партій публікувати відкриті фінансові звіти та джерела фінансування.

Е-голосування:

- Забезпечення безпеки: впровадження багаторівневих систем аутентифікації та шифрування для захисту голосів в електронному голосуванні.

- Аудит та перевірка: можливість проведення аудиту та перевірки електронних голосів для підтвердження їхньої коректності [19].

Технології штучного інтелекту:

- Аналіз даних: використання алгоритмів машинного навчання для аналізу соціальних мереж, виборчих тенденцій та виявлення недостовірної інформації.

- Прогнозування результатів: Використання інтелектуальних систем для прогнозування результатів виборів на основі аналізу даних.

Ці інноваційні підходи до забезпечення прозорості в виборчих процесах мають за мету підвищити довіру громадськості до політичної системи, зробити виборчі процеси більш доступними та позначити новий етап у розвитку сучасних виборчих технологій.

Перспективи впровадження інноваційних виборчих технологій

Кібербезпека:

- Сучасні технології безпеки: застосування передових технологій кібербезпеки, таких як блокчейн та криптографія, для захисту електронних виборчих систем від кібератак.

- Постійний моніторинг: впровадження систем постійного моніторингу та виявлення кіберзагроз для своєчасного реагування на потенційні атаки [27].

Легалізація та регулювання:

- Створення правової бази: розробка та удосконалення законодавства, яке врегулює використання інновацій у виборчих процесах.

- Адаптація до змін: створення гнучких правових рамок, що швидко адаптуються до нових технологій та викликів.

Освіта та інформаційна грамотність:

- Шкільна та університетська програми: введення освітніх програм, що включають питання кібербезпеки та інновацій у виборчих технологіях.

- Тренінги для виборчих комісій: організація регулярних тренінгів та семінарів для членів виборчих комісій з питань безпеки виборчих систем [34].

Залучення експертів:

- Консультації висококваліфікованих фахівців: залучення консультантів та експертів у галузі кібербезпеки для оцінки поточного стану та вдосконалення безпеки систем.

Партнерство з технологічними компаніями:

- Аудит безпеки: здійснення аудиту безпеки з використанням зовнішніх технологічних компаній для підтвердження ефективності заходів забезпечення безпеки.

- Регулярні практичні вправи: проведення практичних вправ та симуляцій кібератак для підготовки до екстрених ситуацій [17].

Створення центрів інновацій:

- Фінансова підтримка: забезпечення фінансової підтримки для дослідницьких центрів, спрямованих на розробку та впровадження нових технологій у сфері кібербезпеки.

Етика використання технологій:

- Публічний діалог: організація публічних обговорень та діалогів щодо етичних аспектів використання технологій у виборчих процесах.

- Кодекс етики: розробка та ухвалення кодексу етики для забезпечення відповідального використання технологій.

Міжнародне співробітництво:

- Обмін досвідом: співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну досвідом та найкращими практиками в області кібербезпеки виборчих технологій [19].

Реагування на виклики:

- Планування реагування: розробка стратегій та планів реагування на можливі кіберзагрози, з орієнтацією на відновлення та підтримку безпеки виборчих систем.

Розробка нових технологій:

- Інноваційні дослідження: фінансування та підтримка наукових досліджень для створення нових технологій в області виборчих технологій.

Гласність та відкритість:

- Публічна доступність інформації: Забезпечення відкритості та доступності інформації про заходи з кібербезпеки виборчих систем [8].

Соціальне партнерство:

- Взаємодія з громадянським суспільством: Залучення представників громадянського суспільства до процесу обговорення та розробки політики в галузі кібербезпеки виборчих технологій.

- Трансгранична співпраця: Співпраця з міжнародними та національними організаціями громадянського суспільства для обміну інформацією та координації зусиль [14].

Ці заходи спрямовані на створення ефективної та безпечної інфраструктури виборчих технологій, яка враховує високі стандарти кібербезпеки, забезпечуючи надійні та прозорі вибори.

3.2. Рекомендації щодо модернізації виборчих технологій в Україні

Модернізація виборчих технологій в Україні є важливим та актуальним завданням, оскільки вона направлена на забезпечення не лише ефективності виборчого процесу, але й його прозорості та демократичності. Деталізуємо ключові аспекти цього завдання:

1. Ефективність виборчого процесу: використання сучасних технологій дозволяє автоматизувати та оптимізувати різні етапи виборчого процесу, такі як реєстрація виборців, голосування та підрахунок голосів. Це сприяє швидкості та точності визначення результатів.

2. Прозорість та відкритість: впровадження технологій дозволяє створити систему, яка забезпечує максимальну прозорість виборчого процесу. Відслідковування голосів, публічні бази даних та відкритий доступ до інформації про кандидатів можуть підвищити рівень довіри до виборчої системи.

3. Захист від маніпуляцій: розвиток сучасних антивиборчих маніпуляцій та захист від кіберзагроз стають важливими аспектами модернізації. Розробка та

впровадження ефективних систем кіберзахисту дозволять запобігти можливим атакам на виборчі технології.

4. Залучення молоді та технологічно грамотного населення: модернізація виборчих технологій може стати інструментом для залучення молоді та тих, хто володіє сучасними технологічними навичками. Інтерактивні та цифрові форми голосування можуть зробити виборчий процес більш привабливим та доступним для широкого кола населення.

5. Міжнародний досвід та стандарти: важливо вивчати та впроваджувати найкращі практики з інших країн, де вже успішно впроваджено електронні виборчі технології. Співпраця з міжнародними організаціями та експертами може сприяти впровадженню найефективніших рішень.

6. Навчання та освіта: розробка програм навчання та інформаційних кампаній, спрямованих на пояснення переваг електронного голосування, правил користування та безпеки, може сприяти підвищенню обізнаності громадян [11;17; 35].

Такий комплексний підхід до модернізації виборчих технологій може сприяти створенню ефективної, прозорої та демократичної системи виборів в Україні.

В той же час, модернізація виборчих технологій в Україні є важливим завданням для забезпечення ефективного, прозорого та демократичного виборчого процесу. Основні напрями модернізації виборчих технологій в Україні включають:

1. Електронне голосування

Однією з ключових сучасних технологій, яка може сприяти вдосконаленню виборчих процесів в Україні, є електронне голосування. Це передбачає використання інформаційних технологій для проведення виборів та збору голосів громадян. Запровадження електронного голосування може мати кілька ключових напрямків:

- полегшення процесу виборів:

Можливість голосувати в режимі онлайн дозволить виборцям виражати свою волю безпосередньо зручно з власного пристрою, що спростить доступ до виборчого процесу, особливо для тих, хто знаходиться далеко від свого місця проживання;

- зменшення адміністративних завдань:

Автоматизація процесу голосування та підрахунку голосів може значно зменшити витрати часу і ресурсів, пов'язаних із традиційним паперовим голосуванням і ручним підрахунком;

- система кібербезпеки:

Важливим аспектом електронного голосування є забезпечення високого рівня кібербезпеки. Модернізація та посилення системи кіберзахисту є необхідною для запобігання можливим кібератакам, забезпечення конфіденційності голосів та виключення можливості маніпулювання виборчим процесом;

- тестування та впровадження:

Необхідно провести широкомасштабне тестування електронних систем голосування перед їхнім впровадженням на виборах. Це дозволить виявити та усунути можливі технічні проблеми та забезпечити надійність системи;

- освіта та залучення громадян:

Важливо проводити інформаційні кампанії та навчання для громадян з питань електронного голосування, а також роз'яснювати переваги та заходи забезпечення безпеки цього процесу [14; 18; 45].

Такий підхід до вдосконалення виборчих технологій може сприяти створенню більш ефективного, прозорого та безпечного виборчого середовища в Україні.

2. Використання технологій блокчейн

Включає в себе:

- розробку системи голосування на базі технології блокчейн для забезпечення безпеки та надійності результатів голосування. Впровадження технології блокчейн у систему голосування може забезпечити високий рівень

безпеки та надійності результатів. Кожен голос фіксується у блоках, які підписуються криптографічно, що робить маніпуляції або фальсифікації дуже складними. Розподілена природа блокчейн гарантує відсутність централізованого контролю та підвищує стійкість до атак;

- створення блокчейн-реєстрації виборців для уникнення подвійного голосування. Використання блокчейн для створення надійної системи реєстрації виборців може вирішити проблему подвійного голосування. Кожен виборець отримує унікальний блокчейн-ідентифікатор, який фіксує його участь у виборах. Це дозволяє ефективно виявляти та усувати будь-які спроби подвійного голосування через перевірку унікальності ідентифікаторів у реальному часі [11].

Використання технологій блокчейн у виборчих технологіях може стати значущим кроком у напрямку забезпечення безпеки, прозорості та надійності виборчого процесу в Україні.

3. Інформаційна прозорість

Сюди входять наступні заходи:

- створення централізованої інформаційної платформи, яка надає доступ до об'єктивної та повної інформації про кандидатів та їхні програми. Розробка централізованої платформи, яка надає громадянам доступ до об'єктивної та повної інформації про кандидатів та їхні програми. Ця платформа має мету забезпечити виборцям можливість об'єктивного порівняння кандидатів за різними критеріями, такими як досвід, освіта та позиції по ключових питаннях;

- забезпечення широкого доступу до розширених даних про виборчий процес та результати через використання відкритих даних. Запровадження системи відкритих даних для забезпечення широкого доступу громадськості до розширених даних про виборчий процес та його результати. Це включає в себе оприлюднення даних щодо фінансування виборчих кампаній, результатів голосувань та інших ключових аспектів виборчого процесу [13; 28; 31].

Ініціативи щодо інформаційної прозорості сприятимуть формуванню усвідомленого громадянства та забезпечать виборців доступом до об'єктивної та

розгорнутої інформації для прийняття інформованих рішень під час виборчого процесу.

4. Антикорупційні заходи

Включають в себе:

- запровадження ефективних заходів для запобігання корупції у виборчому процесі, а саме:

- *Аудит системи:* проведення комплексного аудиту виборчої системи для виявлення потенційних точок корупційних ризиків та визначення ефективних засобів їх запобігання;

- *Захист від впливу:* впровадження заходів, спрямованих на захист виборчого процесу від негативного впливу ззовні, зокрема від корупційних тисків та фінансових маніпуляцій [34].

- створення механізмів моніторингу та звітності, які забезпечать прозорість та відкритість у фінансовій діяльності політичних партій та кандидатів, а саме:

- *Прозорість фінансової діяльності:* впровадження системи жорсткої звітності щодо фінансової діяльності політичних партій та кандидатів. Це включає в себе публікацію детальних звітів про отримані та витрачені кошти, щоб забезпечити відкритість у виборчому фінансуванні;

- *Незалежний моніторинг:* створення незалежних механізмів моніторингу, які будуть відповідальні за спостереження за фінансовою діяльністю політичних суб'єктів та забезпеченням їхньої дотримання встановлених норм та стандартів [27].

Антикорупційні заходи спрямовані на створення умов для чесного та прозорого виборчого процесу, який виключає можливість впливу корупційних факторів на результати голосувань та виборчі рішення.

5. Цифрова грамотність та просвіта

Сюди може віднести наступні заходи:

- запуск програм для цифрової грамотності серед населення для підвищення рівня розуміння важливості виборчого процесу та критичного мислення:

- *Широкомасштабні освітні ініціативи*: запуск програм та ініціатив, що охоплюють всі верстви населення, і спрямовані на підвищення рівня цифрової грамотності. Ці програми можуть включати в себе онлайн-курси, воркшопи та тренінги, орієнтовані на різні групи громадян.

- *Співпраця з освітніми установами*: встановлення партнерств з навчальними закладами для впровадження цифрових грамотнісних програм у навчальний процес [11].

- розробка освітніх кампаній, спрямованих на надання громадянам інструментів для ефективного аналізу інформації:

- *Надання інструментів для критичного мислення*: розробка та запуск освітніх кампаній, спрямованих на формування критичного мислення серед громадян. Надання практичних інструментів для аналізу інформації, особливо тієї, що стосується виборчих процесів;

- *Інтерактивні ресурси*: створення інтерактивних онлайн-ресурсів, які допоможуть громадянам розвивати навички розуміння та аналізу інформації, пов'язаної із виборчим процесом [28].

Цифрова грамотність та просвіта є важливим елементом розвитку сучасного суспільства та є необхідним для забезпечення активної та обізнаної участі громадян у виборчому процесі.

6. Незалежний моніторинг

Включає низку заходів:

- утворення незалежного органу для моніторингу виборчих технологій та виявлення порушень:

- *структура та склад*: розробка оптимальної структури органу, яка включатиме експертів у сфері виборчих технологій, представників громадянського суспільства, та незалежних фахівців. Складання етичного кодексу та правил діяльності для забезпечення об'єктивності та неприйняття корупції;

- *функціональні повноваження*: призначення органу важливим регулятором у сфері моніторингу виборчих технологій, його зобов'язання

виявлення та документування порушень. Установлення механізмів співпраці органу з правоохоронними органами та іншими відповідальними структурами [1].

- забезпечення широкої участі громадян у моніторингових процесах через використання технологій:

- *Електронні засоби повідомлення*: створення онлайн-платформ та мобільних додатків для зручного та конфіденційного повідомлення громадянами про виявлені порушення.

- *Тренінг та освіта*: організація навчальних програм для громадян щодо виявлення та документування порушень, а також їхніх прав та обов'язків під час виборчого процесу.

- *Громадські обсерваторії*: сприяння створенню та діяльності громадських обсерваторій як самостійних організацій, які здійснюватимуть систематичний моніторинг та звітність [32].

Отже, модернізація виборчих технологій в Україні також передбачає врахування міжнародних стандартів та кращих практик інших країн. Здійснення реформ в сфері виборчих технологій може сприяти підвищенню довіри громадян до виборчого процесу та забезпеченню більш справедливих та демократичних виборів в Україні.

Враховуючи зазначені напрями, Україна може вдосконалити свої виборчі технології, роблячи їх більш прозорими, надійними та відповідними сучасним вимогам демократії. Модернізація виборчих технологій є важливим етапом на шляху розвитку демократії в країні, що сприятиме зміцненню громадянського суспільства та підвищенню ефективності владних структур.

3.3. Майбутнє виборчих технологій: тренди та можливості

Вплив цифрових технологій на політичні, соціокультурні та економічні відносини у сучасному світі важко переоцінити. Ці технології сприяють

об'єднанню людей під час революцій і протестів проти влади, поширенню важливої суспільної інформації, представленій професійними та громадськими журналістами, а також сприяють отриманню освіти чи самореалізації. З іншого боку, можливості технологій також легко можуть перетворитися на зброю у руках зловмисних акторів.

Використання технологій для прогнозування поведінки користувачів та впливу на неї є предметом численних досліджень та навіть темою популярних документальних фільмів. Не є таємницею, що великі компанії, такі як Google, Meta та Apple, постійно збирають та зберігають дані своїх споживачів не лише для цілей маркетингу або реклами, а й задля вдосконалення обслуговування клієнтів та розвитку нових напрямків діяльності, таких як створення віртуальної реальності [12; 29; 33].

Наприклад, WhatsApp зберігає номери телефонів, специфікації пристрою та інші дані користувачів, і обмінюється цією інформацією із компаніями мережі Meta. Facebook, базуючись на цих даних, вдосконалює свій маркетинг та бізнес-ефективність, створюючи персоналізований контент та досвід для користувачів.

Індивідуалізація щоденного досвіду взаємодії з платформами дозволяє користувачам зручно знаходити контент та товари, які максимально відповідають їхнім вподобанням. Однак в сфері суспільно-політичних процесів на глобальному, державному чи навіть місцевому рівні, така "зручність" може призвести до несподіваних наслідків, які виявляються у результатах волевиявлення.

Наприклад, під час референдуму щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу у 2016 році розрив у голосуванні становив всього 3% (51% "за" і 48% "проти"). Дослідники стверджують, що така поляризація думок є результатом активного використання таргетованої реклами у Facebook, як з боку кампаній, які підтримували одну з позицій, так і британських політичних діячів [14; 19; 38].

Схожі тенденції спостерігалися і під час президентських виборів у США 2016 року, коли на пост президента претендували Дональд Трамп та Гілларі

Клінтон. Ці вибори були визнані найбільш "технологічно просунутими" в історії. Кандидати активно використовували соціальні мережі, такі як Twitter та Facebook, а також менш популярні, наприклад Pinterest. Це дозволило Клінтон охопити цільову аудиторію серед жінок. Кандидати також використовували технології реєстрації виборців, аналітику великих даних і розробляли мобільні застосунки. Це дозволяло їм не тільки отримувати загальні дані про виборців, такі як вік, матеріальний стан та культурні особливості, але і моделювати агітаційні повідомлення, враховуючи інформацію про контент, якому віддають перевагу користувачі, аналізує їхні пошукові запитання та навіть опубліковані коментарі.

Обидві політичні кампанії призвели до збирання особистих даних мільйонів користувачів Facebook без їхнього належного дозволу для подальшого використання. Це спричинило відкриті дебати про легітимність "Брекзиту" та перемоги Трампа на виборах [5; 17].

Створення більш цілеспрямованої та ефективної кампанії, що ґрунтується на великих обсягах особистих даних користувачів, безперечно, породжує загрози для основних принципів вільного вираження волі. Ця проблема ускладнюється тим, що інтернет-інструменти не мають належного регулювання на рівні держави.

У контексті використання традиційних медіа, таких як телебачення, політична реклама спрямована на всю виборчу аудиторію, яка приймається відповідним каналом. Така реклама може поширюватися лише під час виборчого періоду, визначеного законом. У випадку порушення правил висвітлення виборів чи агітації, національні органи можуть ефективно реагувати, виявляти замовника та застосовувати заходи для його притягнення до відповідальності. Заборона політичної реклами також поширюється на агітацію іноземними акторами [44].

Онлайн-реклама, відмінно від телевізійної або друкованої реклами, спрямована на більш вузькі категорії виборців, тому вона не попадатиме до стрічок новин, які не цікавлять конкретну аудиторію. Онлайн-реклама не обмежена кордонами чи часовими рамками, тому може поширюватися безмежно

в будь-який період часу та з будь-якого місця світу. Як наслідок, відстежити, ким саме було обрано для таргетування, на яких даних це ґрунтується, хто і за що оплачує агітацію, практично неможливо. Це лише поглиблює проблему зловживання онлайн-інструментами з боку зловмисників.

Описані виклики мають особливу актуальність для України. Держава-агресор продовжує використовувати цифрові технології для поширення дезінформації, пропаганди війни, розпалювання ворожнечі та закликів до проведення псевдореферендумів на тимчасово окупованих територіях. Навіть після початку повномасштабного вторгнення компанія Meta повідомляла про ряд російських ботів, які зловживали механізмами скарг для видалення контенту українських користувачів, або поширювали повідомлення, що підтримують війну Росії в Україні. Це свідчить про те, що після завершення війни залишатиметься постійний ризик іноземного втручання во внутрішні політичні процеси [57].

Незважаючи на введений воєнний стан, що призвів до заборони проведення виборів, досвід минулих кампаній та актуальні тенденції настійно свідчать про важливість негайного впровадження правового регулювання. Це регулювання повинно гарантувати прозорість, справедливість та добросовісність виборчого процесу в онлайн-сфері.

У контексті зазначеного можна виділити ряд основних тактик, які використовуються для маніпулювання громадською думкою і є предметом обговорення на світовому рівні, а також в Україні. Ці тактики становлять загрозу добросовісності виборчих процесів:

- Поширення дезінформації: це неправдива інформація, яка свідомо (і часто приховано) поширюється з метою впливу на громадську думку або перекручення фактів.
- Координувана неавтентична поведінка: створення мереж облікових записів або сторінок, призначених для введення громадськості в оману та досягнення конкретних цілей.

- Створення та використання діпфейків: це фіктивний відеоконтент, який неправдиво відображає висловлювання відомих осіб.
- Зловживання політичною рекламою: поширення неідентифікованих повідомлень, що просувають певну політичну позицію чи кандидата з метою впливу на результати виборів, референдумів чи інших важливих процесів.
- Мікротаргетинг: використання даних користувачів для виявлення їхніх інтересів з метою впливу на думку, поведінку чи ставлення.
- Зловживання алгоритмами онлайн-платформ: маніпулювання громадською думкою за допомогою можливостей, які надають соцмережі.
- Маніпулятивні опитування та хибні інтерпретації результатів: використання опитувань для маніпулювання думкою та сприяння певним політичним або іншим цілям [1; 14; 33; 49].

Україна зараз знаходиться на передовій одного з найбільших конфліктів на європейському континенті після Другої світової війни. Здається, що це повинно б вразити здатність нашої країни ефективно приймати законодавчі рішення для системного вирішення прогалин у її законодавстві.

Тим не менше, актуальність питань, пов'язаних із виборами, може викликати сумнів, оскільки проведення їх під час дії воєнного стану стає неможливим.

Проте ми вважаємо, що цей період відкриває можливості. Зокрема, це може бути вікном можливостей для підготовки до іншої частини війни, яка буде відбуватися в онлайн-просторі, незалежно від подальшого розвитку ситуації на фізичному полі. Для цього слід встановити ефективні механізми, що гарантуватимуть захист демократії від внутрішнього руйнування через шкідливі інформаційні впливи на громадян за допомогою цифрових технологій.

В сучасний момент використання онлайн-інструментів для сприяння демократичним процесам є недостатньо регульованим, що надає зловмисникам занадто великі можливості використовувати технології для своїх власних цілей, що може негативно позначитися на свободі прийняття обґрунтованих рішень.

Оглядаючи останні тенденції у розвитку законодавства Європейського Союзу, м'якого права в межах Ради Європи та інших міжнародних організацій, визнаємо важливість адаптації законодавства до майбутніх викликів вже на сьогодні. У контексті внесення змін до українського законодавства рекомендуємо:

1. Регулювати питання розміщення передвиборної агітації в онлайн-медіа та операторами банерної реклами, впроваджуючи чіткі правила маркування та ефективні механізми відповідальності за порушення, що враховують вимоги необхідності та пропорційності.

2. До завершення обговорень щодо визначення юрисдикції над діями онлайн-платформ на національному рівні, включаючи прийняття на рівні ЄС Акту про цифрові послуги, встановити механізми співпраці з онлайн-платформами для впровадження вимог до прозорості політичної реклами, повідомлень про її замовників та забезпечення доступу громадськості до бібліотек такої реклами, а також прозорості алгоритмів модерації контенту.

3. Після ухвалення Акту ЄС про цифрові послуги імплементувати його у національне законодавство України з урахуванням вимог щодо запобігання шкідливим впливам на політичні та демократичні процеси, і створенням незалежного та ефективного механізму нагляду за впровадженням його положень [7].

4. При введенні вимог Загального регламенту захисту персональних даних (GDPR) до національного законодавства, запровадити заборону на використання мікротаргетингу під час розповсюдження політичної реклами та агітації.

5. Встановити обмеження на застосування дідфейків у межах виборчого та референдумного процесів, чітко регулюючи можливість їх використання в межах цих періодів.

6. Запровадити додаткові заходи для обмеження маніпулятивних опитувань громадської думки, включаючи чітку ідентифікацію вихідних даних та представлення аудиторії, думка якої висвітлюється такими опитуваннями [16].

7. Закріпити обмеження на використання ботів для поширення дезінформаційних кампаній та покласти відповідальність за їх використання для впливу на громадську думку в рамках виборів та референдумів.

Висновки до розділу 3

З'ясовано, що основними напрямками дослідження є електронне голосування та використання штучного інтелекту у виборах. Електронне голосування, в основі якого лежить використання технологій блокчейну та криптографії, створює умови для безпечного та анонімного вираження громадянами своєї волі. Штучний інтелект, у свою чергу, пропонує використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних, що дозволяє зрозуміти політичні тенденції та забезпечити персоналізовану виборчу агітацію.

Дослідження, як науковий внесок у розумінні сутності та перспектив інноваційних виборчих технологій, буде корисним для формулювання стратегій вдосконалення виборчих процесів у різних країнах. Розуміння впливу інновацій на політичну систему сприятиме створенню більш стійких та ефективних механізмів демократичного управління.

Теоретичний аспект інновацій в виборчих технологіях включає:

1. Електронне голосування: застосування технологій блокчейну та криптографії для забезпечення безпеки та анонімності електронного голосування.

2. Штучний інтелект у виборах: використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних для прогнозування політичних тенденцій та виборчих результатів.

Практична реалізація інновацій у виборчих процесах включає:

1. Електронна реєстрація виборців: впровадження онлайн-систем для швидкої та зручної реєстрації виборців перед виборами.

2. Соціальні мережі та політика: використання соціальних мереж для агітації, збору думок громадськості та взаємодії з виборцями.

Перспективи впровадження інноваційних виборчих технологій можлива шляхом забезпечення: кібербезпеки, легалізації та регулювання, освіти та інформаційної грамотності, залученню експертів, партнерства з технологічними компаніями, створення центрів інновацій, запровадження етики використання технологій, міжнародного співробітництва, реагування на виклики, розробки нових технологій, гласності та відкритості, соціального партнерства тощо.

Ці заходи спрямовані на створення ефективної та безпечної інфраструктури виборчих технологій, яка враховує високі стандарти кібербезпеки, забезпечуючи надійні та прозорі вибори.

ВИСНОВКИ

Згідно з поставленою метою щодо вивчення та аналізу сучасних виборчих технологій в Україні для подальшого їхнього вдосконалення, а також розробки пропозицій щодо ефективного впровадження нових підходів для забезпечення демократичності, прозорості та безпеки виборчого процесу:

1. Здійснено історичний огляд розвитку виборчих систем: від радянської епохи до незалежної України.

Розвиток виборчих систем в Україні можна розділити на декілька періодів:

1. Радянська епоха (до 1991 року): вибори в склад Верховної Ради РСР: У період влади в Союзі вибори проводились у формі однопартійних заходів, де Комуністична партія була єдиною партією, а участь інших партій була забороненою. Вибори мали формальний характер, і кандидати були визначені заздалегідь.

2. Перехідний період (1991-1994): перші вибори до незалежної Верховної Ради: у 1990-1991 роках пройшли перші вибори до Верховної Ради України, що визначилися демократичними тенденціями. Однак радянські структури ще мали значний вплив.

3. Період формування (1994-2004): конституційна реформа 1996 року: в 1996 році була прийнята нова Конституція, яка визначила принципи виборчої системи. З'явився двопартійний парламентський процес; президентські вибори: у 1994 році та подальших президентських виборах виявився новий формат змагань.

4. Сучасність (з 2004 року): помаранчева революція: після подій 2004 року виборчий процес в Україні зазнав значних змін. Вибори стали більш конкурентними та прозорими; сучасна виборча система: згідно із Конституцією України 1996 року, Верховна Рада обирається народним голосуванням за пропорційною системою на п'ятирічний термін. Також існує велика кількість місцевих виборів; електронні та технологічні інновації: зараз у виборчих

процесах використовуються електронні та інші технології для підвищення прозорості та забезпечення точності підрахунку голосів.

2. Проаналізовано конституційно-правові основи виборчих технологій в Україні.

Сучасний виборчий процес в Україні характеризується певною ступеню конкурентоспроможності, демократичністю та використанням сучасних технологій для поліпшення його якості.

Протягом років незалежності в Україні спостерігаються значущі трансформації у сфері правового регулювання виборів. Триває постійний пошук оптимальної виборчої системи та налагодження шляхів забезпечення законності виборчого процесу. З історичної перспективи визначається, що Закон України "Про вибори народних депутатів України" виступає в якості модельного законодавчого акту у галузі виборчого законодавства держави, що загалом регулює народовладдя.

Становлення виборчого законодавства України продовжує перебувати в постійному процесі, хоча стабільне виборче законодавство вважається важливою ознакою стійкої політичної системи. В Україні відсутність стабільності виявляється в тому, що чотири скликання українського парламенту (за винятком позачергових 2007 року) обиралися за виборчим законом, який приймався практично перед кожними виборами, про що було зауважено у різних дослідженнях.

3. Визначено сучасний стан та виклики виборчих технологій в Україні.

Ключові аспекти сучасного стану виборчих технологій: інновації в системах голосування, цифрові кампанії та соціальні мережі, аналітичні інструменти та біг дата, підвищення громадської участі.

Із розвитком виборчих технологій з'являються нові виклики та ризики, які вимагають негайної уваги та системної відповіді: питання кібербезпеки, фейкові новини та дезінформація, маніпуляція громадською думкою, порушення приватності, еквівоки та технологічні перепади.

Розвиток засобів для боротьби із цими викликами, врахування найкращих практик та регулярне оновлення законодавства є важливими кроками в напрямку забезпечення інтегральності та демократичності виборчих технологій в Україні.

Сучасний стан виборчих технологій в Україні – це синтез технологічних досягнень та суспільних викликів. З одного боку, це відкриває нові можливості для розвитку демократії, а з іншого – ставить перед суспільством завдання забезпечити справедливість, прозорість та безпеку виборчих процесів.

4. Окреслено вплив цифрових технологій на виборчий процес в Україні.

Поширення інформаційних технологій призводить до широкого використання їх у виборчих процесах. Через комунікативні засоби виборчі технології пройшли значні зміни. Передвиборчі змагання підтверджують переваги використання інформаційних технологій як ефективного засобу виборчої агітації, тому політики все більше нахиляються до використання інтернет-технологій як інструменту впливу на суспільство та конкуренції за голоси виборців.

В майбутньому можна передбачити розширення сфери застосування інформаційних технологій у політичному просторі, де вони будуть використовуватися для систематичного взаємодії політиків із електоратом.

5. Досліджено міжнародний досвід удосконалення виборчих технологій.

Міжнародна практика в сфері виборчих технологій та демократії включає різноманітні підходи та інновації, які можуть бути корисними для країн, що прагнуть покращити свої виборчі системи та процеси. Нижче представлено деякі приклади міжнародної практики:

Електронне голосування в Естонії: Естонія ввела електронне голосування ще в 2005 році. Цей досвід може слугувати прикладом для країн, які розглядають можливість впровадження електронного голосування, зокрема за умови забезпечення високого рівня кібербезпеки та довіри виборців до нової технології.

Виборча реформа в Німеччині: Німеччина використовує мішану систему голосування, яка комбінує елементи пропорційної та мажоритарної систем. Цей

досвід може бути корисним для країн, які шукають оптимальний спосіб представництва у парламенті та баланс між стабільністю та репрезентативністю.

Моніторинг виборчих процесів ОБСЄ: Організація безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) регулярно відправляє спостерігачів на вибори у різні країни для моніторингу та надання об'єктивної оцінки виборчих процесів. Цей підхід сприяє підвищенню прозорості та довіри до виборів.

Інформування громадян в Швеції: Швеція активно використовує інформаційні кампанії та медіа для освіти громадян щодо виборчих процесів, правил голосування та партійних програм. Такий досвід може бути моделлю для підвищення рівня освіченості виборців у інших країнах.

Виборчий моніторинг у Канаді: Канада використовує системи виборчого моніторингу для виявлення та вирішення можливих порушень виборчих правил. Цей підхід сприяє забезпеченню чесних та відкритих виборів.

Залучення молоді в Норвегії: Норвегія активно заохочує участь молоді у виборчих процесах через спеціальні програми, освітні ініціативи та залучення до обговорень політичних питань.

6. Проаналізовано інноваційні підходи до виборчих технологій.

З'ясовано, що основними напрямками дослідження є електронне голосування та використання штучного інтелекту у виборах. Електронне голосування, в основі якого лежить використання технологій блокчейну та криптографії, створює умови для безпечного та анонімного вираження громадянами своєї волі. Штучний інтелект, у свою чергу, пропонує використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних, що дозволяє зрозуміти політичні тенденції та забезпечити персоналізовану виборчу агітацію.

Теоретичний аспект інновацій в виборчих технологіях включає: застосування технологій блокчейну та криптографії для забезпечення безпеки та анонімності електронного голосування; використання алгоритмів машинного навчання для аналізу великих обсягів даних для прогнозування політичних тенденцій та виборчих результатів.

Практична реалізація інновацій у виборчих процесах включає: впровадження онлайн-систем для швидкої та зручної реєстрації виборців перед виборами; використання соціальних мереж для агітації, збору думок громадськості та взаємодії з виборцями.

7. Розроблено рекомендації щодо модернізації виборчих технологій в Україні.

Було запропоновано: регулювати питання розміщення передвиборної агітації в онлайн-медіа та операторами банерної реклами, впроваджуючи чіткі правила маркування та ефективні механізми відповідальності за порушення, що враховують вимоги необхідності та пропорційності; при введенні вимог Загального регламенту захисту персональних даних (GDPR) до національного законодавства, запровадити заборону на використання мікротаргетингу під час розповсюдження політичної реклами та агітації; встановити обмеження на застосування дідфейків у межах виборчого та референдумного процесів, чітко регулюючи можливість їх використання в межах цих періодів; запровадити додаткові заходи для обмеження маніпулятивних опитувань громадської думки; закріпити обмеження на використання ботів для поширення дезінформаційних кампаній та покласти відповідальність за їх використання для впливу на громадську думку в рамках виборів та референдумів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афанасьєва М. В. Виборчі технології та виборче право : проблема кореляції. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. С. 137–141.
2. Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02. Одеса, 2004. 22 с.
3. Афанасьєва М. В. Правове забезпечення адміністративних виборчих технологій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 182–185.
4. Ашурбеков А. А. Морально-етичні компоненти виборчих технологій в Україні: соціологічний аспект. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології*. 2014. № 281. С. 256–262.
5. Батан Ю. Д. До питання про місце превенції у правовому регулюванні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 25–31.
6. Батан Ю. Д. Превентивний механізм дії права : потреба поділу. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: О. В. Дикий, І. І. Братінов*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 90–93.
7. Батан Ю. Д., Стаднік О. І. Реформування систем місцевих виборів в Україні в контексті європейського досвіду. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. С. 32–43.
8. Бебик В. М. Політичний маркетинг і менеджмент: монографія. К.: МАУП, 1996. 144 с.
9. Бондарчук А. Що таке адміністративний ресурс? Досвід з українських виборів. *ОПОРА*. 2020. 3 лютого. URL: <http://catcut.net/eTbJ>.
10. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології: навч.-метод. посіб. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2003. 400 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1356 с.
12. Гошовська В. А. Парламентаризм : підручник / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ : НАДУ, 2016. 672 с.
13. Діджитал-кампанія. Як кандидатуру Зеленського просувають за допомогою сучасних технологій. Нб. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/didzhital-kampaniya-yak-kandidaturu-zelenskogoprosuvayut-za-dopomogoyu-suchasnih-tehnologiy-50009555.html>.
14. Кількість українських користувачів Instagram за рік збільшилася на 50 відсотків. Дзеркало тижня. URL: https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/kilkist-ukrayinskih-koristuvachiv-instagram-za-rikzbilshilasya-na-50-vidsotkiv-306701_.html.
15. Князєв В.М. Соціальна технологія та управління політичними процесами в Україні. Київ : Вид-во Національного ін-ту стратег. досліджень. 1995. Вип. 38. 35 с.
16. Кобрицький В. В., Романюк О. В. “Двійник” як виборча технологія в Україні: особливості, дієвість, перспективи. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія «Політичні науки»*. 2016. Вип. 1. С. 35–40.
17. Короткий тлумачний словник української мови / уклад. Д. Гринчишин, Л. Гумецька, В. Карпова та ін. Київ : Рад. шк., 1978. 377 с.
18. Кочубей Л. О. Виборчі технології. К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. 332 с.
19. Кочубей Л.О. Виборчі технології. Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. 332 с.
20. Кудряченко А. Тенденції розвитку виборчих технологій в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. № 3. 2008. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kudriachenko_tendantsii.pdf.
21. Кужель Р., Бурмагін О. Президентські і парламентські вибори 2019. Україна. Методологія моніторингу ЗМІ / Council of Europe. 2019. URL: <http://catcut.net/uPdJ>.

22. Куценко Є.В. «Виборчі технології» як наукова категорія: сутність і класифікація. Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса]. 2013. Вип. 1. С. 387–403.

23. Левківський М. Політологія: терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці : навч. словник-довідник / К.М. Левківський, В.М. Піча, Н.М. Хома. Київ : Каравелла, 2001. 300 с.

24. Макаренко Л. Тенденції розвитку виборчих комунікацій. Гілея. 2015. № 103. С. 364–367.

25. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури : пер. с англ. ; общ. ред. И вступ. ст. Л.И. Евенко. Москва : Дело, 2000. 697 с.

26. Моторнюк Т. М. Виборчі технології США: специфіка та універсальність. *Вісник СевНТУ. Серія : Політологія*. 2010. Вип. 112. С. 162–166.

27. Нагорняк Т. Л., Руденко А. Ф. Політико-партійний ринок та маркетинг в Україні: етапи становлення та розвитку. *Панорама політологічних студій*. 2013. № 10. С. 139–148.

28. Ніколаєнко Н. Специфіка застосування політичних технологій в Україні. Емінак: Науковий щоквартальник. 2008. № 1-4(3). С. 116–120.

29. Новые рейтинги: Тимошенко отрывается от Порошенко, Зеленский выходит на 3-е место. Центр прикладных исследований. Консалтинговая компания. URL: <https://cpd.com.ua/ru/reitingi-kandidatov-v-prezidenty>.

30. Онищенко О.О. Тенденції та критерії впровадження виборчих технологій в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 66. С. 17-22. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14858/Онищенко%20О.%20О.%20Тенденції%20та%20критерії%20впровадження%20виборчих%20технологій%20в%20Україні.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

31. Петров О. В. Соціологічні виборчі технології. Дн.: Арт-Прес, 1998. 164 с.

32. Петров О. Социологические пиар-технологии в политике. Киев, 2007. 288 с.

33. Пилипенко Г. А. Класифікація деструктивних виборчих технологій. *Вісник СевНТУ. Серія : Політологія*. 2009. Вип. 100. С. 131–136.
34. Пойченко А. М. Політика: теорія і технології діяльності. К.: Ін-т політології і національних відносин НАН України, 1995. 164 с.
35. Політологія у запитаннях та відповідях [Текст] / за заг. ред. К.М. Левківського. Київ : Вищ. шк., 2003. 263 с.
36. Поліщук І. Виборчі технології: сутність та різновиди. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 106–112.
37. Поліщук І., Моторнюк Т. Поняття «виборчі технології»: основні концептуальні підходи. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Політологія*. 2011. № 7. С. 189–200.
38. Поліщук І.О. Виборчі технології: сутність та різновиди. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 106–112.
39. Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. Київ : Знання України, 2004. 120 с.
40. Полторац В. Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 1. С. 61–79.
41. Римар Н. Використання засобів політичної реклами та Public Relations у боротьбі за політичну владу. *Людина і політика*. 2002. № 4. С. 75.
42. Рубан А. Ефективність виборчих технологій в Україні. *Політичний менеджмент*. № 1. 2011. С. 103-111. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ruban_efektyvnist.pdf.
43. Рудич Ф.М. Політологія. Київ : Либідь, 2005. 478 с.
44. Рябов С. Словник політичної думки. *Політол. читання*. 1994. №3. С. 269-270.

45. Свекла К. А. Функціональні особливості виборчих технологій та їх вплив на масовість. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 56. С. 219–221.

46. Свекла К. Функціональні особливості виборчих технологій та їх вплив на масову свідомість. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 56. С. 219–227.

47. Семотюк О.П. Сучасний словник іноземних слів. Харків : Веста : Ранок, 2007. 464 с.

48. Телевізор VS соцмережі: як нові технології утверджуються у політиці. Lb.ua. URL: https://lb.ua/news/2019/05/02/425926_televizor_vs_sotsmerezhi_yak_novi.html.

49. Томенко М. В. Інститут президентства в Україні: правові засади та політична перспектива. *Придніпров. наук. вісн.* 1998. №1. С. 73-76.

50. Тоффлер Е. Третя хвиля. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.

51. Черніков О. О. Технологія кандидатів-«двійників» як форма зловживання пасивним виборчим правом. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 36–40.

52. Чубатенко О.М. Особливості виборчих технологій в Україні. Науковий журнал «Політікус». Вип. 3, 2020. С. 90-94. URL: http://politicus.od.ua/3_2020/16.pdf

53. Чубатенко О.М. Тенденції розвитку виборчих технологій в Україні в умовах становлення інформаційного суспільства. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. № 2 (50). 2021. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/242873>.

54. Шкурат І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект): автореф. дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.01; Укр. акад. держ. упр. При Президентові України. К., 2002. 20 с.

55. Alvarez M. R., Hall T. I., Hyde S. D. Election Fraud: Detection and deterring electoral manipulation. Massachusetts: Washington D.C., 2008. 245 p.

56. Bell D. The Social Framework of the Information society. Oxford, 1980.

57. Kaminski M. M., Nalepa M. A. Poland: Learning to Manipulate Electoral Rules. *The Handbook of Electoral System Choice*. 2004. С. 369–374.

58. Machlup F. The Production and distribution of Knowledge in the United States. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1962.

59. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash. : World Future Soc., 1983

60. Simpson A. Why Governments and Parties manipulate elections. New-York: Cambridge University Press, 2013. 304 p.